

คำบรรยายวิชากฎหมายนิติกรรม-สัญญา (ตว)

(เนติบัณฑิต)

วันอาทิตย์ที่ 10 มิถุนายน 2550

โดย นาสินี ยุติธรรมดำรง

มาตรา 149 บัญญัติว่า “นิติกรรม หมายความว่า การใด ๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อเปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ”

ดังนั้น นิติกรรม จึงเป็นการกระทำของบุคคลอันชอบด้วยกฎหมาย และมุ่งประสงค์จะให้เกิดผลในทางกฎหมายขึ้นที่จะผูกพันกันโดยการก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ เรียกรวมๆ ว่า “เป็นการเคลื่อนไหวในสิทธิหรือการเคลื่อนไหวแห่งสิทธิ”

ผลของนิติกรรม ทำให้เกิดหนี้ อันเป็นการก่อให้เกิด “สิทธิเรียกร้อง” แก่บุคคลฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า “เจ้าหนี้” และก่อให้เกิด “หน้าที่” แก่บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า “ลูกหนี้” ดังนั้น นิติกรรมจึงเป็นป่อเกิดแห่งหนี้อย่างหนึ่ง

องค์ประกอบของนิติกรรมตามมาตรา 149 แบ่งได้เป็น 5 ประการ คือ

1. เป็นการกระทำของบุคคลโดยการแสดงเจตนา
2. เป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย
3. เป็นการกระทำโดยมุ่งจะผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล
4. เป็นการกระทำด้วยใจสมัคร
5. เป็นการกระทำที่มีวัตถุประสงค์ที่จะก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง คือการก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ

(1) นิติกรรมเป็นการกระทำของบุคคลโดยการแสดงเจตนา

● การแสดงเจตนาโดยชัดแจ้ง – การแสดงเจตนาโดยชัดแจ้งที่เห็นได้ชัดเจน และเป็นหลักฐานที่ดีที่สุด ก็คือการทำเป็นลายลักษณ์อักษร แต่การทำเป็นลายลักษณ์อักษรไม่จำเป็นเสมอไป เว้นแต่ในการทำนิติกรรมนั้นๆ กฎหมายกำหนดแบบแห่งนิติกรรมไว้ การทำนิติกรรมนั้นก็ต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษรให้ถูกต้องตามแบบ

การแสดงเจตนาอาจทำโดยวาจาหรือด้วยกิริยาท่าทางก็ได้

● การแสดงเจตนาโดยปริยาย – ไม่ใช่การแสดงเจตนาเพื่อจะทำนิติกรรมโดยตรง แต่พฤติการณ์ที่บุคคลนั้นกระทำเป็นที่คาดหมายได้ว่าผู้กระทำมีเจตนาทำนิติกรรมนั้น

เช่น เจ้าหนี้คืนสัญญาให้ผู้กู้หนึ่งหรืออีกสัญญาผู้ทั้งโดยเจ้าหนี้ยังไม่ได้รับชำระหนี้ ก็เท่ากับเป็นการแสดงเจตนาโดยปริยายเพื่อปลดหนี้ให้แก่ผู้กู้หนึ่งแล้ว

- การแสดงเจตนาโดยการนิ่ง – หลักทั่วไป การนิ่งไม่ถือเป็นการแสดงเจตนา แต่ก็มีข้อยกเว้นที่ถือว่าการนิ่งเป็นการแสดงเจตนาอยู่ 2 กรณีคือ

1) กรณีที่มีกฎหมายบัญญัติรับรองว่าการนิ่งเป็นการแสดงเจตนาทำนิติกรรม เช่น การเช่าที่กำหนดเวลาการเช่า ถ้าครบกำหนดสัญญาเช่าแล้ว ผู้เช่ายังคงครอบครองทรัพย์สินที่เช่าต่อไป โดยผู้ให้เช่าทราบแล้วไม่ทักท้วง ปพพ. มาตรา 570 บัญญัติให้ถือว่าการนิ่งทำให้เกิดสัญญาเช่าต่อไปโดยไม่มีกำหนดเวลาระหว่างผู้เช่ากับผู้ให้เช่า

2) กรณีที่มีปกติประเพณีทั่วไป หรือปกติประเพณีที่คู่สัญญาประพฤติปฏิบัติต่อกัน ถือว่าการนิ่งเป็นการแสดงเจตนาทำนิติกรรม – ซึ่งกรณีต้องดูข้อเท็จจริงเป็นเรื่องๆ ไป

ฎีกาที่ 1109/2521 จำเลยปลอมใบมอบอำนาจโจทก์ไปโอนโฉนดขายที่ดินของโจทก์ให้ตนเองแล้วขายฝากต่อไป ต้องถือว่ามีได้มีนิติกรรมซื้อขายที่ดินดังกล่าวเกิดขึ้นเลย กรรมสิทธิ์ในที่ดินพิพาทยังเป็นของโจทก์อยู่ตามเดิม แม้ผู้รับซื้อฝากจะจดทะเบียนรับซื้อไว้โดยสุจริตและเสียค่าตอบแทนหรือไม่ก็ตาม ผู้รับซื้อฝากก็ไม่ได้กรรมสิทธิ์

เหตุที่สัญญาซื้อขายที่ดินไม่ผูกพันโจทก์เจ้าของที่ดิน เพราะเจ้าของที่ดินไม่ได้แสดงเจตนาทำนิติกรรมมอบอำนาจให้ขายที่ดินแต่อย่างใด

ฎ 6379/2544 – ปลอมหนังสือมอบอำนาจ นิติกรรมไม่ผูกพันโจทก์ โจทก์มีอำนาจฟ้องขอให้เพิกถอนการจดทะเบียนโอนขายที่พิพาทได้

ฎ 1052/2538 – ปลอมหนังสือมอบอำนาจ จำเลยที่ 2 รับผิดชอบเงินจำนองไว้จากจำเลยที่ 1 ไม่เกิดผลให้จำเลยที่ 2 มีสิทธิตามนิติกรรมจำนอง โจทก์มีสิทธิขอให้เพิกถอนนิติกรรมจำนองระหว่างจำเลยที่ 1 และจำเลยที่ 2 ได้

(2) การกระทำที่เป็นนิติกรรมต้องเป็นการกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย

- มาตรา 150 “การใดมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย เป็นการพนันวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นเป็นโมฆะ”

- ก. นิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย
- ข. นิติกรรมที่เป็นการพนันวิสัย

ค. นิติกรรมที่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ดังนั้น การกระทำจะเป็นโมฆะตามมาตรา 150 หรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้กระทำว่า มีวัตถุประสงค์ที่ชอบหรือไม่ชอบด้วยกฎหมายอย่างไร

“วัตถุประสงค์ของนิติกรรม” คือ ประโยชน์อันเป็นผลสุดท้ายที่ผู้แสดงเจตนาทำนิติกรรมประสงค์จะให้เกิดผลขึ้นมา หรือเป็นผลขึ้นมาจากนิติกรรมที่ตนแสดงเจตนา

วัตถุประสงค์ของนิติกรรม อาจจะแตกต่างไปจากมูลเหตุชกุงใจหรืออาจเหมือนกันก็ได้ เช่น สัญญาซื้อขายบ้าน วัตถุประสงค์ของนิติกรรมของผู้ซื้อคือต้องการบ้าน แต่มูลเหตุชกุงใจที่ทำให้ผู้ซื้อหรือผู้ขายทำสัญญาซื้อขายบ้านจะเกิดจากอะไรเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เช่น จะต้องการบ้านไปเพื่ออยู่อาศัย พักผ่อนชั่วคราว หรือทำร้านอาหารก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เป็นต้น

ปกติ มูลเหตุชกุงใจให้คู่กรณีทำนิติกรรมจะไม่มีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของนิติกรรม **เว้นแต่** มูลเหตุชกุงใจนั้นจะถือได้ว่าเป็นวัตถุประสงค์ของนิติกรรม เนื่องจากบุคคลทำนิติกรรมเพราะมูลเหตุชกุงใจไม่เป็นสาระสำคัญที่จะทำให้นิติกรรมสมบูรณ์หรือไม่ แต่ความสมบูรณ์ของนิติกรรมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของนิติกรรมนั้นว่าชอบด้วยกฎหมายหรือไม่

นิติกรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) นิติกรรมฝ่ายเดียว ซึ่งเกิดจากการแสดงเจตนาของผู้แสดงเจตนาทำนิติกรรมเพียงฝ่ายเดียว ฉะนั้น วัตถุประสงค์ของนิติกรรมฝ่ายเดียว จะชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความรู้ของผู้แสดงเจตนาทำนิติกรรมฝ่ายเดียว

2) แต่ถ้าเป็นนิติกรรมสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายแล้ว เพียงแต่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งรู้ว่าสิ่งที่ตนแสดงเจตนาทำนิติกรรมมีวัตถุประสงค์ไม่ชอบด้วยกฎหมาย จะเป็นโมฆะหรือไม่ เห็นว่า ถ้านิติกรรมนั้นมีวัตถุประสงค์ที่เป็นที่เห็นได้ชัดว่าบุคคลทั่วไปย่อมรู้ว่าเป็นเรื่องไม่ชอบด้วยกฎหมาย คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะปฏิเสธว่าไม่รู้ว่าเป็นนิติกรรมนั้นมีวัตถุประสงค์เป็นการไม่ชอบด้วยกฎหมายไม่ได้ เช่น สัญญาซื้อขายเฮโรอีน ฉะนั้นนิติกรรมนั้นย่อมเป็นโมฆะ

แต่ถ้าเป็นนิติกรรมบางอย่าง ซึ่งตามปกติเป็นการกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย แต่ว่าในบางครั้งการทำนิติกรรมของฝ่ายหนึ่งอาจมีมูลเหตุชกุงใจที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น สัญญากู้ยืมเงิน ปกติชอบด้วยกฎหมาย แต่ถ้าผู้กู้ต้องการกู้เงินมาซื้อเฮโรอีน เห็นว่ามูลเหตุชกุงใจของผู้กู้ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ถ้าผู้ให้กู้ไม่รู้ ก็ถือว่าสัญญาผู้กู้ไม่มีวัตถุประสงค์ไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่หากผู้กู้รู้ถึงมูลเหตุชกุงใจของผู้กู้ มูลเหตุชกุงใจนั้นก็กลายเป็นวัตถุประสงค์ของการกู้เงินไป ทำให้สัญญาผู้กู้รายนี้เป็นสัญญาผู้ที่มีวัตถุประสงค์ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เป็นโมฆะ เป็นต้น

เช่น **ฎีกาที่ 1124/ 2512** – การประกอบกิจการรับฝากเงินซึ่งจะต้องจ่ายคืนเมื่อทวงถาม โดยให้ผลประโยชน์ตอบแทนแก่ผู้ฝากเป็นดอกเบี้ย เมื่อผู้รับฝากเอาเงินที่ตนได้รับฝากไว้ไปหา

ประโยชน์โดยให้คนอื่นกู้ยืมและเรียกดอกเบี้ยจากเงินที่คนอื่นกู้ยืมสูงกว่าดอกเบี้ยที่ผู้รับฝากจะต้องจ่ายแก่ผู้ฝาก ซึ่งในกรณีนี้ หากการกระทำเป็นปกติธุระ ก็ถือว่าเป็นการประกอบการธนาคารพาณิชย์ ต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมาย หากไม่ได้รับอนุญาต เป็นความผิดอาญา ดังนั้นการกระทำนั้นก็มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย แต่ถ้าผู้ฝากไม่ได้ล่วงรู้ในการกระทำของผู้รับฝาก นิติกรรมรับฝากระหว่างผู้ฝากกับผู้รับฝากย่อมไม่เป็นโมฆะ ผู้ฝากมีสิทธิเรียกคืนเงินจากผู้รับฝากได้

ดังนั้น นิติกรรมสองฝ่าย จะถือว่าเป็นการกระทำที่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายหรือไม่นั้น คู่กรณีทั้งสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายจะต้องรู้ว่าการกระทำนั้นเป็นการต้องห้ามด้วยกฎหมาย จึงเกิดผลว่านิติกรรมมีวัตถุประสงค์ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เป็นโมฆะ เช่น ฎีกา ที่ 1500/2513

ก. นิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย

1. การกระทำที่กฎหมายบัญญัติว่า ถ้าทำแล้วเป็นความผิดอาญา
2. การที่กฎหมายห้ามกระทำอาจจะไม่ถึงขนาดบัญญัติให้เป็นความผิดอาญา แต่อาจจะเป็นการห้ามไม่ให้กระทำในทางแพ่ง ซึ่งถ้ากระทำก็มีผลเป็นโมฆะ เช่น เรื่องการขายทอดตลาด ป.พ.พ. มาตรา 511, 512 ห้ามมิให้ผู้ทอดตลาดเข้าสู่ราคาในการขายทอดตลาดที่ตนเป็นผู้ดำเนินการเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นหนึ่งผู้ใดเข้ามาเป็นผู้สู่ราคาในการขายทอดตลาด – หากฝ่าฝืนการสู่ราคาเป็นโมฆะ ตามมาตรา 150
3. กรณีที่เป็นการกระทำที่แตกต่างไปจากบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เช่น กรณีที่มีการตกลงกันกระทำการซึ่งแตกต่างไปจากบทบัญญัติของกฎหมาย และหากบทบัญญัตินั้นเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การกระทำที่แตกต่างไปจากบทบัญญัตินั้นดังกล่าวย่อมเป็นโมฆะ เช่น คู่กรณีจะตกลงเรื่องอายุความให้แตกต่างจากบทบัญญัติกฎหมายไม่ได้

แนวคำพิพากษาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของนิติกรรมเป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย เช่น

- **การเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา** ตาม พรบ.ห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 บัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยในการกู้ยืมเงินเกินอัตราร้อยละ 15 ต่อปี ถ้าเรียกเกิน เป็นความผิดอาญา แต่มีข้อยกเว้นกรณีสถาบันการเงินซึ่งอาจเรียกได้เกินกว่าร้อยละ 15 ต่อปี แต่ไม่เกินอัตราร้อยละ 24 ต่อปี และต้องมีประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยหรือกระทรวงการคลังออกกำหนด

แต่หากนิติกรรมที่เป็นโมฆะสามารถแยกส่วนที่สมบูรณ์ออกจากส่วนที่เป็นโมฆะได้ เช่นเรื่องกู้ยืมที่แยกต้นเงินจากดอกเบี้ยได้ ดังนั้น ผู้ให้กู้ยืมฟ้องเรียกต้นเงินได้ แต่ฟ้องเรียกดอกเบี้ยตามที่ตกลงกันไม่ได้ เพราะข้อตกลงเรื่องดอกเบี้ยเป็นโมฆะ เช่น **ฎีกาที่ 1321/ 2500**

- แต่อย่างไรก็ดี แม้ดอกเบี้ยที่ตกลงกันเกินอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นโมฆะ แต่ผู้ให้กู้ก็เรียกให้ผู้กู้ใช้ต้นเงินได้ และเมื่อผู้ให้กู้ฟ้องเรียกต้นเงินแล้ว ก็สามารถเรียกดอกเบี้ยระหว่างผินัดในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปีตามกฎหมายได้ ซึ่งวันผินัดก็คือวันที่ผู้กู้ทวงถาม แต่ถ้าไม่ปรากฏชัดให้ถือเอาวันฟ้องเป็นวันผินัด เช่น **ฎีกาที่ 1178/2519 (ประชุมใหญ่)** – การที่โจทก์ให้จำเลยกู้เงินโดยเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรานั้น แม้โจทก์ไม่มีสิทธิเรียกดอกเบี้ยตั้งแต่วันทำสัญญากู้ เพราะดอกเบี้ยที่เรียกเกินอัตราตกเป็นโมฆะก็ตาม แต่เมื่อหนี้เงินกู้เป็นหนี้เงินตาม ป.พ.พ.มาตรา 224 ซึ่งกฎหมายมาตรานั้นให้คิดดอกเบี้ยระหว่างผินัดได้อัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี จำเลยก็ต้องรับผิดชอบใช้ดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปีในต้นเงินกู้ให้โจทก์ในระหว่างที่จำเลยผินัดด้วย

- **การคิดดอกเบี้ยทบต้น** ตาม ป.พ.พ. มาตรา 655 วรรคหนึ่ง – ห้ามคิดดอกเบี้ยค้างชำระ เว้นแต่ดอกเบี้ยค้างชำระมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี คู่สัญญาจะตกลงกันให้เอาดอกเบี้ยที่ค้างชำระนั้นทบเข้ากับต้นเงินแล้วคิดดอกเบี้ยในจำนวนเงินที่ทบเข้านั้นก็ได้ แต่ข้อตกลงดังกล่าวต้องทำเป็นหนังสือ และบทบัญญัติดังกล่าวเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย จะตกลงยกเว้นให้แตกต่างจากกฎหมายไม่ได้ หากตกลงกันเป็นอย่างอื่น ข้อตกลงในส่วนเรื่องคิดดอกเบี้ยทบต้นนั้นเป็นโมฆะ แต่ยังฟ้องเรียกต้นเงินได้อยู่ เช่น **ฎีกาที่ 543/2510**

- **การโอนที่ดินที่มีกฎหมายห้ามโอนภายในระยะเวลาที่ห้ามโอน** หากมีการทำนิติกรรมฝ่าฝืนข้อห้ามดังกล่าว ก็ถือว่าเป็นการทำนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายและเป็นโมฆะ เช่น **ฎีกาที่ 2155/ 2537 และ ฎีกาที่ 5083/2537, ฎ 4823/2548*****

- **ในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้บุคคลหนึ่งต้องได้รับอนุญาตเพื่อทำกิจการใดกิจการหนึ่งได้เป็นการเฉพาะตัว บุคคลนั้นจะไปทำสัญญาโอนสิทธิในการทำกิจการนั้นให้แก่คนอื่นไม่ได้ ถ้าทำไปนั้นจะถือว่าเป็นนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย เช่น การได้รับอนุญาตให้เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ **ฎีกาที่ 1007/2514** – สัญญาเช่ากิจการพิมพ์และจ้างพิมพ์หนังสือซึ่งมีลักษณะการโอนสิทธิของการเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ของผู้ให้เช่านั้น เป็นโมฆะ (มีข้อตกลงให้ผู้ให้เช่าซึ่งเป็นบรรณาธิการ**

หนังสือพิมพ์นั้น จะต้องงดเว้นการใช้สิทธิในฐานะที่ตนเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ตลอดเวลาที่ตนให้เข้ากิจการพิมพ์)

การได้รับอนุญาตเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ – ฎีกาที่ 2377/2523 การเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ต้องมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดและต้องขออนุญาตต่อพนักงานการพิมพ์ตามที่กฎหมายกำหนด จึงเป็นกิจการที่ต้องทำเองเฉพาะตัว การทำสัญญาตั้งตัวแทนให้ทำหน้าที่เจ้าของหนังสือพิมพ์แทนตัวการ สัญญาตั้งตัวแทนนั้นเป็นโมฆะใช้บังคับไม่ได้

การได้รับอนุญาตให้เป็นผู้ตั้งสถานบริการ – ฎีกาที่ 2275/ 2526 ใบอนุญาตเฉพาะตัวของผู้รับอนุญาต จะขออนุญาตแทนกันไม่ได้

*** ฎ 2600/2543 – โจทก์ฟ้องจำเลยเป็นคดีแพ่งเรียกให้จำเลยชำระเงินตามเช็คพิพาทและฟ้องเป็นคดีอาญาขอให้ลงโทษตาม พรบ. ว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คฯ ต่อมาจำเลยและโจทก์ทำสัญญาประนีประนอมยอมความในทางแพ่ง โดยมีข้อความระบุว่าไม่ถือว่าตกลงยอมความในคดีอาญา หากจำเลยได้ชำระหนี้ให้โจทก์ตามสัญญานี้ โจทก์ยังประสงค์จะดำเนินคดีอาญากับจำเลยจนถึงที่สุด ผลของสัญญาประนีประนอมยอมความในคดีแพ่งทำให้โจทก์มีสิทธิเรียกให้จำเลยชำระหนี้ตามสัญญาประนีประนอมยอมความ หนี้ที่จำเลยออกเช็คพิพาทสิ้นผลผูกพันและเมื่อสิ้นผลก่อนศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด คดีอาญาเลิกกัน สิทธิของโจทก์ในการนำคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับ ไม่ใช่เรื่องที่คู่สัญญาจะตกลงไม่ให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับ เพราะสิทธินำคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับตามกฎหมาย ข้อตกลงในส่วนดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ขัดต่อกฎหมาย เป็นโมฆะ

พรบ.การเล่นแชร์ฯ – ฎ 2774/2547 โมฆะตามมาตรา 150 เช็คพิพาทที่ส่งจ่ายเพื่อชำระค่าแชร์ที่ฝ่าฝืนกฎหมายดังกล่าวจึงปราศจากมูลหนี้ที่จะบังคับได้ตามกฎหมาย ไม่มีสิทธิเรียกให้ชำระเงินตามเช็ค

ข. นิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นการพ้นวิสัย

1. นิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นการพ้นวิสัย เพราะมีวัตถุประสงค์ที่จะปฏิบัติตามที่ตกลงเป็นไปไม่ได้อย่างแน่นอน เช่น ตกลงทำสัญญาให้ยกดอยอินทนนท์

2. นิติกรรมที่ตามปกติผู้ทำนิติกรรมสามารถจะปฏิบัติกันได้ตามที่ตกลงกัน แต่มีเหตุพิเศษที่ทำให้ไม่สามารถจะทำหรือปฏิบัติให้เป็นไปตามที่ตกลงได้ เช่นทำสัญญาซื้อม้าตัวหนึ่ง แต่ขณะตกลงกัน คู่สัญญาไม่ทราบว่าม้าตัวนั้นตายแล้ว

เหตุที่จะทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะ จะต้องเป็นเหตุการณ์ที่มีอยู่ก่อนตกลงทำนิติกรรมหรืออย่างช้าที่สุดในขณะทำนิติกรรม หากขณะทำนิติกรรมยังไม่เกิดเหตุอันเป็นพันวิสัย กรณีไม่ใช่เรื่องนิติกรรมมีวัตถุประสงค์เป็นพันวิสัย แต่เป็นการกระทำการชำระหนี้ตกเป็นพันวิสัย ต้องบังคับตาม ป.พ.พ.มาตรา 217 – 219 และกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาต่างตอบแทน ตามมาตรา 370 – 372 เช่น ฎีกาที่ 2761-2764 (ประชุมใหญ่)

ข้อสัญญาที่มีวัตถุประสงค์เป็นการพันวิสัย จะต้องเป็นข้อสัญญาที่ใครๆ ก็ไม่สามารถที่จะปฏิบัติตามนิติกรรมได้เลย มิใช่เป็นเพียงข้อสัญญาที่ทำให้ผู้ให้สัญญาจะปฏิบัติได้ยากขึ้นหรือว่าผู้สัญญาทำไม่ได้แต่คนอื่นทำได้ หรือว่าถ้าทำไปแล้วจะต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก เช่น ฎีกาที่ 1818/2511 (จำเลยทำสัญญารับเหมาก่อสร้างบ่อน้ำบาดาล เงื่อนไขที่กำหนดไว้ในสัญญาที่ให้รับประกันปริมาณและคุณภาพน้ำให้ใช้บริโภคได้มีกำหนดเวลา 4 ปีเป็นเงื่อนไขที่สามารถปฏิบัติได้ หากเป็นพันวิสัย การที่จำเลยไม่สามารถทำได้ ไม่ใช่กรณีการชำระหนี้ตกเป็นพันวิสัย เพราะบุคคลอื่นที่มีเทคโนโลยีที่ดีกว่าสามารถทำได้)

ฎีกาที่ 2125/2521 – เรื่องแข่งกันทำสุราระหว่างสองบริษัทเพื่อจะครองตลาดต่างฝ่ายต่างแข่งขันกันประมูลทำสุราจากกรมสรรพสามิตในราคาสูง โจทก์ให้ราคาสูงมากจนชนะการประมูลและเข้าทำสัญญาเป็นผู้ทำและขายสุรากับกรมสรรพสามิต โดยยอมชำระค่าธรรมเนียมพิเศษในกรมสรรพสามิตในอัตราที่สูงมาก ต่อมาโจทก์ทำไม่ไหว จึงฟ้องกรมสรรพสามิตว่าสัญญาเป็นโมฆะ เพราะมีวัตถุประสงค์พันวิสัย ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า โจทก์สมัครใจเข้าทำสัญญาเอง ย่อมต้องผูกพันให้ปฏิบัติตามสัญญา สัญญาไม่เป็นโมฆะ

ค. นิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

“ความสงบเรียบร้อยของประชาชน” หมายถึง กรณีที่เกี่ยวกับประโยชน์ทั่วไปของประเทศชาติหรือของประชาชนโดยส่วนรวม

“ศีลธรรมอันดีของประชาชน” หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม

เรื่องนี้เป็นกรณีที่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามยุคสมัยและตามแต่ละสังคม

เช่น การประมูลราคามีการสมยอมหรือฮั้วในการประมูลการก่อสร้างหรือในการซื้อของ เดิมมีแนวคำพิพากษาฎีกาปี 2501 วินิจฉัยว่า การฮั้วเป็นพาณิชย์นโยบาย ทำได้ แต่ต่อมาในปี 2519 แนวคำวินิจฉัยของศาลฎีกาได้เปลี่ยนแปลงไปถือว่าการฮั้วกันเป็นข้อตกลงที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เช่น ฎีกาที่ 2022/2519 (ประชุมใหญ่) และ ฎีกาที่ 986/2521

ต่อมาได้มีการออก พรบ.ว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงานของรัฐ พ.ศ.2542 ได้บัญญัติให้การฮั้วกันเป็นความผิดอาญา เฉพาะในกรณีที่เป็นเรื่องทำกับหน่วยงานของรัฐหรือทางราชการ เพราะฉะนั้น การฮั้วกันในงานประมูลของทางราชการจึงมิใช่เรื่องนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์ขัดต่อความสงบเรียบร้อยเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการกระทำที่มีวัตถุประสงค์ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายด้วย

ตัวอย่างนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกา คือ

1) นิติกรรมที่มีผลเป็นการขัดขวางไม่ให้เกิดการเป็นไปตามครรลองของกระบวนการยุติธรรม เช่น กรณีความผิดอาญาต่อส่วนตัว ข้อตกลงให้ค่าตอบแทนเพื่อให้ผู้เสียหายยอมความถอนฟ้อง หรือถอนคำร้องทุกข์ ใช้บังคับได้ แต่ถ้าเป็นความผิดอาญาต่อแผ่นดิน แนวฎีกาว่าความตกลงดังกล่าวขัดความสงบ เป็นโมฆะ เช่น **ฎีกาที่ 957/2519, ฎีกาที่ 3562/2526**

หรือการตกลงให้ผู้เสียหายเบิกความว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด ทั้งๆที่จำเลยกระทำความผิด เป็นโมฆะ เช่น **ฎีกาที่ 1331/2505** เพราะเป็นการตกลงให้โจทก์ทำผิดกฎหมาย

แต่หากเป็นเพียงตกลงขอให้ผู้เสียหายไปแถลงต่อศาลว่าไม่ติดใจเอาความกับจำเลยที่กระทำความผิด และขอให้ศาลรอกการลงโทษให้แก่จำเลย โดยฝ่ายจำเลยยอมให้เงินจำนวนหนึ่งแก่ผู้เสียหาย ข้อตกลงนี้ไม่ขัดต่อความสงบ เช่น **ฎีกาที่ 174/2498** เนื่องจากเจตนาอันแท้จริงของโจทก์จำเลยไม่ใช่ตกลงกันให้ระงับคดีอาญาหรือระงับสิทธิเรียกร้องในมูลละเมิด เพราะอัยการได้ฟ้องจำเลยเป็นคดีอาญาแล้ว เจตนาตกลงตอบแทนกันระหว่างโจทก์จำเลยอันแท้จริงนี้ย่อมสมบูรณ์ตามกฎหมาย

*****ฎีกาที่ 3780/2546** จำเลยเป็นหนี้โจทก์โดยทำหนังสือรับสภาพหนี้ไว้ ต่อมาได้ทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันโดยตามข้อตกลงในสัญญาประนีประนอมยอมความ มีข้อตกลงให้ฝ่ายโจทก์และจำเลยต้องปฏิบัติทั้งหมด 10 ข้อ ในส่วนที่เกี่ยวกับการถอนฟ้อง เป็นเรื่องที่ตกลงให้โจทก์ถอนฟ้องคดีแพ่ง 1 คดี จำเลยกับพวกถอนฟ้องคดีอาญา 1 คดี คดีแพ่ง 2 คดี และตกลงประนีประนอมยอมความในคดีแพ่งอีก 1 คดี คดีแพ่งทั้ง 4 คดีดังกล่าวไม่ใช่คดีอาญาแผ่นดินจึงไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ไม่ตกเป็นโมฆะตาม ป.พ.พ. มาตรา 150 แม้จะฟังว่าข้อตกลงในส่วนที่ให้ฝ่ายจำเลยถอนฟ้องคดีอาญาข้อหาปลอมเอกสารและใช้เอกสารปลอมที่ระบุในสัญญาประนีประนอมยอมความเป็นคดีอาญาแผ่นดินซึ่งอาจขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนตกเป็นโมฆะก็ตาม ก็เป็นส่วนที่แยกออกจากส่วนที่สมบูรณ์ได้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 173 ซึ่งไม่เกี่ยวกับส่วนที่โจทก์จะได้รับชำระหนี้

จำนวน 700,000 บาท จากจำเลยและจดทะเบียนโอนที่ดินให้จำเลยตามที่ระบุไว้ในบันทึกข้อตกลงสัญญาประนีประนอมยอมความ นี้ตามหนังสือรับสภาพนี้ซึ่งเป็นหนี้เดิมจึงระงับไปแล้ว

*****ฎ 4351/2548** – ประนีประนอมยอมความให้โจทก์ถอนฟ้องคดีอาญาแผ่นดิน (ข้อหาปลอมเอกสารสิทธิและใช้เอกสารสิทธิปลอม) เป็นข้อตกลงขัดต่อความสงบ เป็นโมฆะตามมาตรา 150 แต่ข้อตกลงส่วนอื่นๆ ทางแพ่ง แยกได้จากส่วนที่เป็นโมฆะ ใช้บังคับได้ตามมาตรา 173

2) นิติกรรมที่เป็นการยุงส่งเสริมให้คนอื่นเป็นความกัน รวมทั้งนิติกรรมที่เป็นการซื้อขายความกัน

“การยุงส่งเสริมให้ผู้อื่นเป็นความกัน” หมายถึง กรณีที่บุคคลคนหนึ่งซึ่งไม่ได้มีส่วนได้เสียกับบุคคลที่เป็นคดีกัน แต่ไปให้ความช่วยเหลือแก่คนที่ดำเนินคดีนั้น การช่วยเหลือดังกล่าวอาจจะเป็นการให้เงินเพื่อไปดำเนินคดีหรือให้ความช่วยเหลือด้านอื่นเพื่อให้มีการฟ้องร้องคดีกัน โดยผู้ที่ให้ความช่วยเหลือนั้นไม่ได้มีส่วนได้เสียในคดีดังกล่าวเลย แต่ทำไปโดยมุ่งหมายเพื่อตนจะได้รับประโยชน์จากการที่บุคคลอื่นเป็นคดีกัน

“การซื้อขายความกัน” หมายถึง กรณีที่ผู้ไม่มีส่วนได้เสียในคดีไปช่วยเหลือโดยการดำเนินคดีเพื่อมุ่งหวังประโยชน์ โดยมีข้อตกลงว่าถ้าฝ่ายที่ได้รับความช่วยเหลือได้อะไรมาก็จากคดีต้องยกสิ่งที่ได้มาทั้งหมดให้แก่ผู้ที่ดำเนินคดีให้

แต่ถ้าหากคนที่ไปให้ความช่วยเหลือมีส่วนได้เสียก็ไม่ถือว่าเป็นผู้ยุงส่งเสริมให้คนอื่นเป็นความกันหรือซื้อขายความ สัญญาที่ทำกันจึงมีผลใช้บังคับ เช่น ผู้ที่เป็นหุ้นส่วนร่วมกันค้าขายที่ดิน หุ้นส่วนคนหนึ่งจะฟ้องคดี เพื่อป้องกันสิทธิในที่ดินนั้นก็สามรถทำได้ โดยที่หุ้นส่วนอีกคนหนึ่งเป็นเพียงผู้ออกเงินให้หุ้นส่วนคนที่จะฟ้องนั้นไปฟ้องคดีโดยตนเองไม่เข้าไปเป็นโจทก์ฟ้องด้วยก็ได้ ไม่ถือว่ายุงส่งเสริม เช่น

ฎีกาที่ 921/2542 โจทก์เป็นทนายความ มิได้มีส่วนได้เสียในที่ดินที่จำเลยกับบุคคลอื่นพิพาทกัน การที่โจทก์ได้ค่าจ้างว่าความเป็นที่ดิน 200 ตารางวา อันเป็นส่วนหนึ่งของที่ดินที่จำเลยพิพาทกับบุคคลอื่น ทำให้โจทก์เข้าไปมีส่วนได้เสียในที่ดินดังกล่าวโดยตรง เพราะหากจำเลยแพ้คดีโจทก์จะไม่ได้ค่าจ้างว่าความ ซึ่งแสดงว่าสัญญาจ้างว่าความมีลักษณะเป็นการรับโอนสิทธิในการดำเนินคดีของจำเลยมาจัดการให้ โดยขอรับส่วนแบ่งจากที่ดินเป็นค่าตอบแทนเมื่อจำเลยชนะคดี อันเป็นการช่วยเหลือยุงส่งเสริมให้บุคคลอื่นเป็นความกัน วัตถุประสงค์ของสัญญา

อ้างว่าความจืดชืดต่อความสงบ ย่อมตกเป็นโมฆะ โจทก์จึงฟ้องให้จำเลยชำระหนี้ตามสัญญาอ้างว่าความไม่ได้

“ส่วนได้เสีย” ไม่จำกัดเฉพาะในทางการเงิน แม้กระทั่งการเป็นพี่น้องกับคนที่จะเป็นคดี แล้วช่วยออกเงินให้ ก็อาจจะถือได้ว่าพี่หรือน้องที่ให้ความช่วยเหลือมีส่วนได้เสียได้ แต่อย่างไรก็ดี ต้องดูข้อเท็จจริงเป็นกรณีๆ ไป

3) สัญญาอ้างว่าความที่ทนายความตกลงแบ่งส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทที่ลูกความจะได้จากคดี

แต่สัญญาอ้างว่าความกำหนดค่าจ้างโดยการคำนวณเปอร์เซ็นต์เอาจากทุนทรัพย์ที่ฟ้อง สัญญามีผลบังคับได้ ไม่เป็นโมฆะ เพราะไม่ได้เป็นการคิดคำนวณโดยการแบ่งเอาจากส่วนของทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทที่จะได้แก่คู่ความ แต่ถ้าขอแบ่งเปอร์เซ็นต์จากส่วนที่ศาลตัดสินให้เป็นโมฆะ เช่น **ฎีกาที่ 1260/2543 (ประชุมใหญ่)** – จำเลยอ้างโจทก์ดำเนินคดีฟ้องสามีจำเลยเพื่อขอหย่า แบ่งสินสมรส และขอเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรโดยตกลงให้สินจ้างเป็นค่าทนายความเบื้องต้นและค่าใช้จ่ายก่อน 500,000 บาท กับอีกร้อยละ 5 ของทุนทรัพย์ที่ได้รับจากการแบ่งสินสมรส ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ข้อสัญญาระหว่างโจทก์และจำเลยในส่วนที่ตกลงให้สินจ้างกันอีกร้อยละ 5 ของทุนทรัพย์สินสมรสที่จำเลยจะได้รับแบ่งมานี้เป็นข้อสัญญาที่ให้ทนายความเข้ามีส่วนได้เสียในทางการเงินโดยตรงในผลของคดี ย่อมถือว่าข้อสัญญาส่วนนี้ขัดความสงบ เป็นโมฆะ

****ฎ 4016/2548** – เอาที่ดิน 40% หากเป็นเงิน 40% ของทรัพย์สินที่ได้ทั้งหมดเมื่อเสร็จคดี เช่นนี้ไม่ใช่กรณีการเรียกค่าจ้างว่าความจำนวนแน่นอน แต่เป็นสัญญาที่เรียกค่าจ้างเป็นส่วนแบ่งเอาจากทรัพย์สินที่ดินที่เป็นมูลพิพาทที่จำเลยทั้งสองจะพึงได้รับ

เทียบกับ ฎ 4164/2548 ** - ข้อสัญญาอ้างว่าความที่ตกลงให้ผู้ว่าจ้างชำระค่าจ้างส่วนที่ 2 อีกร้อยละ 10 ของยอดหนี้ที่ทุนทรัพย์ที่ฟ้องและจากทุกจำนวนที่ผู้รับจ้างได้ดำเนินการจนผู้ว่าจ้างได้รับชำระหนี้ เป็นข้อตกลงส่วนหนึ่งของสัญญาในการกำหนดหลักเกณฑ์การคิดคำนวณค่าทนายความในส่วนที่ 2 ตามเจตนาของคู่สัญญา โดยกำหนดหน้าที่ของผู้รับจ้างที่จะต้องดำเนินการให้ผู้ว่าจ้างได้รับชำระหนี้ก่อน จึงจะมีสิทธิได้รับชำระหนี้ในอัตราอีกร้อยละ 10 จากจำนวนเงินที่ผู้ว่าจ้างได้รับ แต่ทั้งนี้ไม่เกินร้อยละ 10 ของทุนทรัพย์ที่ฟ้องแต่ละคดี ข้อตกลงดังกล่าวไม่ต้องห้ามตาม พรบ.ทนายความฯ และประกาศข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมารยาททนายความและไม่ขัดความสงบ มาตรา 150

ฎ 1443/2545 – คิดค่าตอบแทน 3% ของมูลค่าทรัพย์สินมรดกหรือจำนวนเงินที่ได้รับโดยจ่ายให้เมื่อได้รับเงินจากการแบ่งปันทรัพย์สินมรดกเป็นคราวๆ ไป แสดงว่าค่าตอบแทนที่

โจทก์ได้รับจากจำเลยทั้งสามขึ้นอยู่กับทรัพย์สินมรดกหรือจำนวนเงินที่จำเลยทั้งสามได้รับ หากจำเลยทั้งสามไม่ได้รับ โจทก์ก็ไม่มีสิทธิได้รับค่าตอบแทน จึงเป็นการเข้ามีส่วนได้เสียทางทรัพย์สินในผลแห่งคดีของลูกความ แม้สัญญาอ้างว่าความไม่ต้องห้ามขัดแย้งโดยกฎหมาย แต่ขัดต่อหลักจริยธรรมแห่งวิชาชีพ ขัดความสงบฯ โฆษะตามมาตรา 150

ฎ 6919/2544 – สัญญาอ้างว่าความโดยวิธีแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันพึงได้เมื่อลูกความชนะคดีเท่านั้น ข้อตกลงดังกล่าวแม้ไม่ขัดต่อกฎหมายและไม่ผิดมารยาททนายความ เช่นกับที่เคยบัญญัติใน พรบ. ทนายความ พ.ศ.2477 และ พ.ศ.2508 แต่หาผลให้ข้อตกลงดังกล่าวซึ่งขัดต่อความสงบฯ กลับมีความสมบูรณ์แต่อย่างใดไม่ เป็นโฆษะตามมาตรา 150 (เทียบ ฎ 5229/2544)

4) นิติกรรมที่เป็นการห้ามการประกอบการแข่งขันในการทำอาชีพหรือจำกัดสิทธิของผู้ทำนิติกรรมในการประกอบอาชีพ

แนววินิจฉัยของศาลฎีกาถือหลักว่า สัญญาที่มีลักษณะเป็นการห้ามไม่ให้บุคคลประกอบอาชีพหรือห้ามแข่งขันในการประกอบอาชีพนั้น ถ้ามีลักษณะเป็นการห้ามการประกอบอาชีพโดยไม่เด็ดขาด เช่น มีระยะเวลาจำกัด หรือมีกำหนดเวลา หรือกำหนดสถานที่ห้ามประกอบอาชีพแข่งขันไม่ได้ห้ามทุกสถานที่ ถือว่าฝ่ายที่ตกลงยอมทำสัญญาได้ยอมจำกัดสิทธิของตนที่จะประกอบอาชีพ หรือจำกัดสิทธิในการแข่งขันการประกอบอาชีพ โดยที่ได้รับประโยชน์ตอบแทนกับอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ขัดความสงบฯ เพราะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติหรือประชาชนโดยส่วนรวม ใ้บังคับได้

***ฎ 1275/2543 – กำหนดว่าภายใน 5 ปีนับแต่สัญญาสิ้นสุด ห้ามทำงานกับบริษัทคู่แข่งหรือมีหุ้นในบริษัทคู่แข่งทางการค้ากับโจทก์ ซึ่งครอบคลุมประเทศไทย เวียดนาม กัมพูชา ลาว และพม่า เกี่ยวกับกิจการขนย้ายบ้าน เช่นนี้เป็นเพียงข้อจำกัดห้ามประกอบอาชีพแข่งขันและจำกัดประเภทธุรกิจในพื้นที่แหลมอินโดจีน จำเลยยังทำงานในประเทศใกล้เคียงอื่นได้ ไม่ใช่การตัดการประกอบอาชีพจำเลยทั้งหมดทีเดียว เป็นสัญญาต่างตอบแทนและชอบในเชิงธุรกิจ ไม่ขัดความสงบฯ ไม่เป็นโฆษะ

แต่อย่างไรก็ดี แม้ข้อสัญญาไม่เป็นโฆษะ ก็ต้องดูว่าเป็นธรรมหรือไม่ เพราะมี พรบ.ว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ.2540 มาตรา 5 “ข้อตกลงจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพในการประกอบอาชีพการงานหรือการทำนิติกรรมที่เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพซึ่ง

ไม่ใช่โมฆะ แต่เป็นข้อตกลงที่ทำให้ผู้ถูกจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพจ้องรับภาระมากกว่าที่พึงคาดหมายได้ตามปกติ ให้มีผลบังคับได้เพียงเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีเท่านั้น”

คือ 1) เป็นข้อตกลงที่จำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลในการประกอบอาชีพการงาน หรือการทำนิติกรรมที่เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง

2) ข้อตกลงนั้นไม่เป็นโมฆะ

3) ข้อตกลงนั้นเป็นเหตุให้ผู้ถูกจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพต้องรับภาระมากกว่าที่จะพึงคาดหมายได้ตามปกติ

หากเข้าหลักตามมาตรา 5 แล้ว กฎหมายบัญญัติให้ข้อตกลงดังกล่าว ใช้บังคับได้เพียงเท่าที่เป็นธรรมและตามสมควรแก่กรณี (ดูมาตรา 10 – ความสุจริต จำนวนต่อรองฐานะทางเศรษฐกิจ ความรู้ความเข้าใจ ความสันติที่ชัดเจน ความคาดหมาย แนวทางที่เคยปฏิบัติทางเลื้อยอย่างอื่นและทางได้เสียของคู่กรณีตามความเป็นจริง ปกติประเพณีของสัญญาชนิดนั้นเวลาและสถานที่ในการทำสัญญา และการรับภาระที่หนักกว่า มากกว่าของคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง)

5) เรื่องอื่นๆ เช่น

- การให้สินบนต่อเจ้าหน้าที่

- นิติกรรมใดที่แตกต่างจากบทบัญญัติของกฎหมายอันเกี่ยวข้องด้วยความสงบ

เรียบร้อยเป็นโมฆะ และหากการใดเป็นการแตกต่างกับบทบัญญัติของกฎหมาย ถ้ามิใช่กฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นไม่เป็นโมฆะ ตามมาตรา 151 เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติให้กรณีนั้นมีผลเป็นพิเศษแตกต่างเอาไว้ ก็ย่อมต้องมีผลตามที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะ เช่น ในเรื่องการขายฝาก **มาตรา 494** ที่บัญญัติว่า ท่านห้ามมิให้ใช้สิทธิไถ่ทรัพย์สินที่ขายฝากเมื่อพ้นเวลาดังจะกล่าวต่อไปนี้ (1) ถ้าเป็นอสังหาริมทรัพย์ กำหนดสิบปีนับแต่เวลาซื้อขาย (2) ถ้าเป็นสังหาริมทรัพย์ กำหนดสามปีนับแต่เวลาซื้อขาย **และมาตรา 495** บัญญัติว่า ถ้าในสัญญามีกำหนดเวลาไถ่เกินไปกว่านั้น ท่านให้ลดลงมาเป็นสิบปีและสามปีตามประเภททรัพย์ ซึ่งเป็นกรณีกฎหมายบัญญัติผลเป็นพิเศษเอาไว้โดยกำหนดให้ลดกำหนดเวลาที่ตกลงยาวนานลงไปให้เหลือเท่าระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด ผลก็คือไม่เป็นโมฆะแต่ไม่มีผลตามที่ตกลง เพียงมีผลใช้ได้เท่าที่กฎหมายกำหนด

- กฎหมายที่มีกำหนดโทษอาญา เป็นกฎหมายเกี่ยวกับความสงบฯ

- กฎหมายคุ้มครองแรงงาน เป็นกฎหมายเกี่ยวกับความสงบฯ (ฎีกาที่

2409/2527, ฎีกาที่ 283/2516 (ประชุมใหญ่) และฎีกาที่ 2499/2537

- กฎหมายที่คุ้มครองลูกหนี้เป็นกฎหมายเกี่ยวกับความสงบฯ (ฎีกาที่ 1527/2517)
- กฎหมายที่คุ้มครองผู้หย่อนความสามารถ เป็นกฎหมายเกี่ยวกับความสงบฯ (ฎีกาที่ 1319/2512)
- กฎหมายที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์และความมั่นคงของสถาบันในครอบครัว เป็นกฎหมายเกี่ยวกับความสงบฯ (ฎีกาที่ 2076/2497 – เรื่องการใช้อำนาจปกครองของมารดา มารดาจะโอนให้คนอื่นไม่ได้)

คำพิพากษาฎีกาตามมาตรา 150

ฎ 4016/ 2548 – สัญญาที่โจทก์ในฐานะทนายความเรียกร้องค่าจ้างเป็นส่วนแบ่งเอาจากทรัพย์สินที่ดินที่เป็นมูลพิพาทที่จำเลยที่ 2 แบ่งที่ดินอันจำเลยทั้งสองจะพึงได้รับเป็นที่ดิน 40% ถ้าเป็นเงินจากการขายที่ดินพิพาทที่ได้มาทั้งหมดขอแบ่ง 40% เมื่อจำเลยชนะคดี มีลักษณะเป็นการหาประโยชน์จากการที่ผู้อื่นเป็นความกันซึ่งเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนจึงเป็นโมฆะ

ฎ 1521/ 2548 – โจทก์เคยช่วยติดต่อหาซื้อที่ดินให้จำเลยที่ 1 และที่ 3 และ ส. และหากคนมาเช่าที่ดิน โจทก์จึงเป็นผู้รัยละเอียดดังกล่าว การที่จำเลยทั้งสามไปหาซื้อเท็จจริงจากโจทก์และโจทก์ยังให้คำแนะนำเกี่ยวกับทนายความและติดตามหาบุคคลที่เกี่ยวข้องไปเป็นพยานให้ งานของโจทก์จึงเป็นงานรวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับคดี ส่วนที่โจทก์ต้องไปเบิกความเป็นพยานก็เป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องที่ต้องกระทำ ไม่ขัดต่อกฎหมายเรื่องการรับฟังพยานหลักฐาน ทั้งไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามคู่ความให้ค่าตอบแทนแก่พยาน การที่จำเลยทั้งสามตกลงให้ค่าตอบแทนแก่โจทก์เป็นเงิน 2,000,000 บาท ก็เป็นเรื่องที่เสนอผลประโยชน์ให้แก่โจทก์เอง โจทก์มิได้เรียกร้องเมื่อเทียบกับมูลค่าทรัพย์สินที่ฝ่ายจำเลยทั้งสามจะได้รับคืนและจำนวนคดีที่จำเลยทั้งสามเป็นความซึ่งใช้เวลานาน 8 ถึง 9 ปี ค่าตอบแทนดังกล่าวจึงไม่สูงจนเกินไป จึงไม่เป็นการแสวงหาประโยชน์จากการที่ผู้อื่นเป็นความกัน ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ไม่เป็นโมฆะ

ฎ 4918/ 2548 – หนังสือสัญญากู้เงินระบุว่า ผู้กู้ยินยอมเสียดอกเบี้ยให้แก่ผู้ให้กู้เป็นรายเดือนในอัตราร้อยละ 19 ต่อปี หรือตามอัตราดอกเบี้ยใหม่ ซึ่งผู้ให้กู้อาจเปลี่ยนแปลงสูงขึ้นหรือต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยที่กำหนดไว้ข้างต้นนี้ และผู้กู้ยินยอมเสียดอกเบี้ยให้แก่ผู้ให้กู้ในอัตราดอกเบี้ย

ใหม่ตามประกาศธนาคาร สัญญาข้อนี้เป็นข้อตกลงให้โจทก์มีสิทธิเรียกดอกเบี้ยจากจำเลยในอัตรา ร้อยละ 19 ต่อปี ในระหว่างสัญญาโดยอนุวัตตามประกาศกระทรวงการคลัง เรื่องการกำหนด สถาบันการเงินและอัตราดอกเบี้ยที่สถาบันการเงินอาจคิดได้จากผู้กู้ยืม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2535 ที่ กำหนดให้ธนาคารโจทก์เรียกดอกเบี้ยจากผู้กู้ยืมได้ในอัตราสูงสุดไม่เกินร้อยละ 19 ต่อปี โดยไม่มี ข้อกำหนดให้ต้องประกาศกำหนดอัตราดอกเบี้ย อัตราดอกเบี้ยตามที่โจทก์และจำเลยตกลงกันไม่ เกินกว่าอัตราดอกเบี้ยที่โจทก์มีสิทธิคิดจากจำเลยได้ตามประกาศกระทรวงการคลังดังกล่าว จึงไม่ ตกเป็นโมฆะ แม้จะมีการประกาศของโจทก์เรื่องอัตราดอกเบี้ยเงินกู้กำหนดอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่า อัตราที่ระบุไว้ในหนังสือสัญญากู้เงิน ซึ่งโจทก์คิดดอกเบี้ยจากจำเลยเกินกว่าประกาศของโจทก์ ไม่ได้ แต่ในทางปฏิบัติจริงโจทก์คิดดอกเบี้ยและปรับเปลี่ยนอัตราดอกเบี้ยอยู่ภายในกรอบแห่ง ประกาศธนาคารโจทก์และประกาศกระทรวงการคลัง การคิดดอกเบี้ยของโจทก์จึงไม่ขัดต่อ กฎหมายและมีผลบังคับได้ (คือโจทก์คิดดอกเบี้ยเงินกู้จากจำเลยเกินกว่าประกาศโจทก์ไม่ได้ แต่ที่ ศาลชั้นต้นวินิจฉัยว่า โจทก์คิดดอกเบี้ยจากจำเลยเกินกว่าอัตราดอกเบี้ยตามประกาศโจทก์เป็น การไม่ชอบด้วยกฎหมายตกเป็นโมฆะนั้น ศาลฎีกาไม่เห็นพ้องด้วย)

ฎ 583/ 2548 - คำแปลเป็นภาษาไทยของหนังสือมอบอำนาจที่โจทก์แนบมาท้ายฟ้อง ไม่ ปรากฏว่ามีการมอบอำนาจให้ดำเนินคดีแพ่งด้วยซึ่งไม่ตรงกับข้อความภาษาอังกฤษในต้นฉบับ ต้องถือข้อความภาษาอังกฤษในต้นฉบับที่แท้จริงที่ให้ดำเนินคดีแพ่งด้วยเป็นสำคัญ

สัญญาตั้งตัวแทนจำหน่ายสินค้ามีข้อตกลงในเรื่องการใช้สิทธิทางศาลว่า ศาลในประเทศ ของผู้จัดหาสินค้า (หมายถึงโจทก์) มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดจากข้อพิพาททางกฎหมาย ใดๆ อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้จัดหาสินค้าอยู่ในฐานะเป็นโจทก์ ย่อมมีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลในประเทศของ ตัวแทน (หมายถึงจำเลย) ซึ่งมีความหมายชัดเจนอยู่แล้วว่า บรรดาข้อพิพาทอันเกี่ยวกับสัญญา ระหว่างโจทก์กับจำเลยให้เสนอต่อศาลในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันนี้ แต่โจทก์ก็มีสิทธิที่ จะดำเนินคดีแก่จำเลยในศาลของประเทศไทยได้ ข้อตกลงดังกล่าวมิได้ขัดต่อกฎหมายใดหรือขัด ต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ย่อมไม่ใช้บังคับแก่โจทก์และจำเลยได้

จำเลยสั่งซื้อสินค้าจากโจทก์มาเพื่อประกอบเข้ากับมอเตอร์และอุปกรณ์อื่นผลิตเป็นปั๊ม เซตแล้วนำออกจำหน่ายให้แก่ลูกค้าอันเป็นการประกอบธุรกิจของจำเลย การที่โจทก์ฟ้องขอให้ บังคับจำเลยชำระหนี้ค่าสินค้านี้ดังกล่าว จึงเป็นกรณีที่โจทก์ซึ่งเป็นผู้ประกอบการค้าหรือ อุตสาหกรรมใช้สิทธิเรียกร้องเอาค่าสินค้าจากจำเลยซึ่งเป็นลูกหนี้ที่สั่งซื้อมาเพื่อนำมาใช้ในกิจการ ของลูกหนี้นั่นเอง สิทธิเรียกร้องของโจทก์จึงมีอายุความ 5 ปี ตาม ปพพ. มาตรา 193/3 (5) ประกอบมาตรา 193/34 (1)

กฎ 3688/ 2546 – เจ้าของเดิมอุทิศที่ดินให้แก่วัดโจทก์ตกเป็นที่ธรณีสงฆ์ การโอนกรรมสิทธิ์จะต้องกระทำตาม พรบ. คณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 34 คือ โอนกรรมสิทธิ์โดย พรบ. หรือ พรฎ. แม้ที่ดินดังกล่าวจะได้มีการทำนิติกรรมและจดทะเบียนโอนต่อกันมาหลายทอดจนถึงจำเลย เมื่อมิได้กระทำตาม พรบ.คณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 34 จึงเป็นการโอนที่ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย ย่อมเป็นโมฆะตาม ปพพ. มาตรา 150 โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องจำเลยออกจากที่ดินซึ่งจำเลยครอบครองอยู่ได้ โดยหาจำต้องฟ้องเจ้าของเดิมและผู้รับโอนคนก่อนจำเลยไม่ กรณีไม่ต้องห้ามตาม ป.วิ.พ. มาตรา 145

กฎ 4791/ 2546 – โจทก์เป็นผู้ประกันตนที่มีสิทธิรับบริการทางการแพทย์ตามมาตรฐานที่คณะกรรมการการแพทย์กำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการประกันสังคม แต่โจทก์ประสงค์จะได้รับบริการพิเศษกว่ามาตรฐานบริการทางการแพทย์ที่กำหนดจึงต้องจ่ายค่าบริการทางการแพทย์เฉพาะส่วนที่เกินจากสิทธิประโยชน์ทดแทนของสำนักงานประกันสังคม ดังนั้น ข้อตกลงระหว่างโจทก์กับโรงพยาบาลจำเลยร่วมที่ว่าโจทก์สละสิทธิผู้ป่วยประกันสังคมโดยโจทก์จะรับผิดชอบค่ารักษาพยาบาลเองทั้งหมดนั้นในส่วนที่ให้ตัดสิทธิที่โจทก์พึงได้รับบริการทางการแพทย์ตามมาตรฐานของประกันสังคม ซึ่งเป็นสิทธิที่จะได้รับตาม พรบ.ประกันสังคม พ.ศ. 2533 มาตรา 63 อันเป็นกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนย่อมตกเป็นโมฆะตาม ปพพ. มาตรา 150 คงบังคับได้เฉพาะค่าบริการทางการแพทย์ส่วนที่เกินจากสิทธิตามประกันสังคม

กฎ 7242-7254/ 2545 – บริษัทจำเลยที่ 1 จดทะเบียนรวบรวมกิจการเข้ากับธนาคาร ซ. แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารจำเลยที่ 2 มิใช่เป็นการเลิกกิจการเพียงแต่จำเลยที่ 1 ต้องสิ้นสภาพไปและเป็นผลให้จำเลยที่ 2 ต้องรับโอนไปทั้งสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบของจำเลยที่ 1 ทั้งสิ้น ตาม ปพพ. มาตรา 1243 นอกจากนี้ จำเลยที่ 2 ยังต้องรับโอนไปทั้งสิทธิและหน้าที่ทุกประการอันเกี่ยวกับลูกจ้างของจำเลยที่ 1 ตาม พรบ.คุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 13 และ ปพพ. มาตรา 577 วรรคแรก ลูกจ้างของจำเลยที่ 1 ย่อมต้องโอนไปเป็นลูกจ้างของจำเลยที่ 2 ในทันทีโดยอัตโนมัติแม้จะไม่ได้แสดงเจตจำนงว่าประสงค์จะโอนไปเป็นลูกจ้างของจำเลยที่ 2 เว้นแต่ลูกจ้างจำเลยที่ 1 รายที่ได้แสดงความประสงค์อย่างชัดแจ้งว่าไม่ยินยอมโอนไป ก็ต้องถือว่าจำเลยที่ 1 ได้เลิกจ้างลูกจ้างดังกล่าวเนื่องจากสภาพนิติบุคคลของจำเลยที่ 1 ได้หมดสิ้นไปเป็นเหตุให้ลูกจ้างไม่สามารถทำงานต่อไปได้ตาม พรบ.คุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 118 วรรคสอง

โจทก์ไม่ได้แสดงเจตนาต่อจำเลยที่ 1 หรือจำเลยที่ 2 ว่าโจทก์ไม่ประสงค์ที่จะโอนไปเป็นลูกจ้างของจำเลยที่ 2 จึงต้องถือว่าโจทก์ได้โอนไปเป็นลูกจ้างของจำเลยที่ 2 แล้ว การที่จำเลยที่ 1 ประกาศกำหนดเงื่อนไขให้ลูกจ้างของจำเลยที่ 1 ที่ประสงค์จะทำงานกับจำเลยที่ 2 ต้องแสดง

เจตจำนงค์ตอบรับการเป็นลูกจ้างของจำเลยที่ 2 มิฉะนั้นจะถูกเลิกจ้างนั้น เป็นการกำหนดเงื่อนไขที่ขัดแย้งต่อบทบัญญัติของกฎหมายข้างต้นซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน จึงไม่มีผลบังคับ

โจทก์ฟ้องเรียกค่าเสียหายจากจำเลยทั้งสองโดยอ้างว่าจำเลยทั้งสองเลิกจ้างไม่เป็นธรรมเมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าโจทก์ได้โอนไปเป็นลูกจ้างของจำเลยที่ 2 และจำเลยที่ 1 ได้สิ้นสภาพความเป็นนิติบุคคลตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2544 จำเลยที่ 1 จึงไม่อาจจะก่อนนิติสัมพันธ์ใดๆ กับโจทก์ตามที่โจทก์กล่าวอ้างอีก

*** **ฎ 1394/2549** – ข้อตกลงระหว่างโจทก์กับ ส. ตามสัญญาจ้างพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินข้อ 6.1 ที่กำหนดว่า ภายใน 2 ปีนับแต่วันเริ่มสัญญา หาก ส. ตั้งครรภ์ให้ถือว่า ส. ได้บอกเลิกสัญญานั้น มีข้อความต่อไปอีกด้วยว่า โดยให้สัญญาสิ้นสุดตั้งแต่วันที่แพทย์วินิจฉัยหรือเมื่อเห็นได้ชัดว่า ส. ตั้งครรภ์ ข้อตกลงข้อ 6.1 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีผลเป็นการเลิกจ้างเพราะ ส. ตั้งครรภ์อันขัดต่อ พรบ.คุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 มาตรา 43 ซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวกับความสงบฯ เป็นโมฆะตามมาตรา 150

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาตามมาตรา 151

ฎ 1496/ 2548 – โจทก์บอกเลิกสัญญาเช่าซื้อรถยนต์โดยเหตุจำเลยที่ 1 ผิดนัดไม่ชำระค่าเช่าซื้อ สัญญาเช่าซื้อจึงเลิกกัน โจทก์ไม่มีสิทธิเรียกค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระ คงเรียกได้แต่ค่าเสียหายอันเนื่องมาจากการเลิกสัญญาตาม ปพพ. มาตรา 391 วรรคสาม วรรคสี่ และในกรณีนี้ มาตรา 574 วรรคหนึ่ง บัญญัติให้บรรดาเงินที่ได้ใช้มาแล้วแต่ก่อนให้ริบเป็นของเจ้าของทรัพย์สิน และเจ้าของทรัพย์สินขอรับที่จะกลับเข้าครอบครองทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อเท่านั้น การที่โจทก์และจำเลยที่ 1 ทำสัญญาเช่าซื้อระบุว่า แม้ในที่สุดต่อไปภายหน้าสัญญาต้องเลิกกัน ผู้เช่าซื้อตกลงที่จะชำระค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระก่อนเลิกสัญญาจนครบถ้วนแก่เจ้าของจนถึงวันที่เจ้าของได้รถยนต์คืน หรือวันบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อ ซึ่งเป็นข้อตกลงที่แตกต่างกับบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าว แต่ก็มีใช้บทกฎหมายอันเกี่ยวข้องด้วยความสงบเรียบร้อยของประชาชน ย่อมมีผลใช้บังคับแก่กันได้ ไม่เป็นโมฆะตามมาตรา 151 และเป็นข้อสัญญาที่กำหนดความรับผิดในความเสียหายเนื่องจากการไม่ชำระหนี้ไว้ล่วงหน้า มีลักษณะเป็นเบี้ยปรับตามมาตรา 379

ฎ 3767/ 2547 – ข้อตกลงตามสัญญาเช่าตึกแถวที่กำหนดว่า ถ้าผู้เช่าประพฤติผิดสัญญาข้อหนึ่งข้อใดหรือกระทำผิดวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งข้อใด ผู้เช่ายอมให้ผู้ให้เช่าบอกเลิกสัญญาได้ทันที

ถือว่าไม่เป็นการแตกต่างกับบทบัญญัติของกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ไม่ตกเป็นโมฆะตาม ป.พ.พ. มาตรา 151 เมื่อจำเลยผิดสัญญาไม่ชำระค่าเช่าให้แก่โจทก์ โจทก์จึงบอกเลิกสัญญาเช่าได้ทันที โดยไม่ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติมาตรา 560 วรรคสอง (คือไม่จำเป็นต้องบอกกล่าวก่อนล่วงหน้า)

● **แบบของนิติกรรม ตาม ป.พ.พ. มาตรา 152 “การใดมิได้ทำให้ถูกต้องตามแบบที่กฎหมายบังคับไว้ การนั้นเป็นโมฆะ”**

ในกรณีที่ไม่มีการกำหนดแบบนิติกรรมไว้

(1) นิติกรรมฝ่ายเดียวที่ไม่ต้องมีผู้รับการแสดงเจตนา – เมื่อแสดงเจตนา นิติกรรมนั้นมีผลทันที เช่น การทำพินัยกรรม

(2) แต่นิติกรรมฝ่ายเดียวที่ ต้อง มีผู้รับการแสดงเจตนา – ผู้แสดงเจตนา จะต้องแสดงเจตนาต่อผู้รับการแสดงเจตนาด้วย นิติกรรมจึงจะเกิดขึ้น เช่น การบอกเลิกสัญญา

(3) นิติกรรมสองฝ่ายหรือหลายฝ่าย – เกิดจากการแสดงเจตนาทำคำเสนอ และคำสนองของบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไปถูกต้องตรงกัน นิติกรรมจึงจะเกิดขึ้น

แต่หากนิติกรรมไม่ว่าประเภทใด หากกฎหมายกำหนดแบบไว้ ก็ต้องทำตามแบบจึงจะมีผลใช้บังคับกันได้

ก. แบบที่ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เช่น สัญญาซื้อขายอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์พิเศษตามมาตรา 456 หรือสัญญาให้ ตาม มาตรา 526

ข. แบบที่ต้องจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เช่น การจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนจำกัดหรือบริษัทจำกัด, การจดทะเบียนรับรองบุตร, รับบุตรบุญธรรม หรือ สมรส เป็นต้น

ค. แบบที่ต้องทำหนังสือต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เช่น การทำพินัยกรรมแบบเอกสารลับหรือพินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมือง

ง. แบบที่ต้องทำเป็นหนังสือ – ผู้ทำนิติกรรมสามารถทำนิติกรรมเป็นหนังสือกันเองได้ เช่น สัญญาเช่าซื้อ โยงมาตรา 9 “เมื่อมีกิจการอันใดซึ่งกฎหมายบังคับให้ทำเป็นหนังสือ บุคคลผู้จะต้องทำหนังสือไม่จำเป็นต้องเขียนเอง แต่หนังสือนั้นต้องลงลายมือชื่อของบุคคลนั้น

ลายพิมพ์นิ้วมือ แง่ใด ตราประทับ หรือเครื่องหมายทำนองเช่นว่านั้นที่ตกลงในเอกสารแทนการลงลายมือชื่อ หากมีพยานลงลายมือชื่อรับรองไว้ด้วยสองคนแล้ว ให้ถือเสมือนกับลงลายมือชื่อ

ความในวรรคสองไม่ใช้บังคับแก่การลงลายพิมพ์นิ้วมือ แง่ใด ตราประทับ เครื่องหมายอื่นใดทำนองเช่นว่านั้น ซึ่งตกลงในเอกสารที่ทำต่อหน้าพนักงานเจ้าหน้าที่”

- การลงลายมือชื่ออาจใช้ชื่อยี่ห้อร้าน แทนชื่อของผู้ลงลายมือชื่อก็ได้

ฎ. 1215/2500 โจทก์จำเลยทำสัญญาคู่กันโดยจำเลยผู้ถูกลงลายมือชื่อใช้ชื่อยี่ห้อร้านค้าของตนเป็นผู้กู้ กรณีเช่นนี้ถือว่าจำเลยลงลายมือชื่อในสัญญาคู่แล้ว โจทก์สามารถนำเอาสัญญาคู่มาฟ้องบังคับคดีได้

- การมีพยานลงลายมือชื่อรับรองลายนิ้วมือ แง่ใด ตราประทับ หรือเครื่องหมายตามมาตรา 9 วรรคสอง พยานต้องลงลายมือชื่อจริงๆ และพยานสองคนนี้ไม่จำเป็นต้องทราบข้อความในเอกสารที่ตนรับรอง แต่ต้องรู้เห็นในการพิมพ์ลายนิ้วมือ หรือการทำเครื่องหมายอื่นใดของผู้นั้น

ฎ. 146/ 2503 – ตาม ปพพ. มาตรา 9 วรรคสาม (ปัจจุบันวรรคสอง) ประสงค์เพียงว่ากิจการใดที่กฎหมายบังคับให้ทำเป็นหนังสือ เมื่อบุคคลนั้นไม่สามารถจะลงลายมือชื่อได้ หากจะพิมพ์ลายนิ้วมือแทนจะต้องมีพยานลงลายมือชื่อรับรองอย่างน้อย 2 คน จึงจะมีผลเท่ากับบุคคลนั้นลงลายมือชื่อ โดยพยานผู้รับรองลายพิมพ์นิ้วมือไม่จำเป็นต้องรู้ข้อความในเอกสารนั้น เพราะเป็นเพียงการรับรองรู้เห็นในขณะพิมพ์ลายนิ้วมือเท่านั้น ส่วนข้อความในเอกสารจะมีประการใดเป็นข้อเท็จจริงอีกส่วนหนึ่ง

- หากพยานที่ลงชื่อรับรองลายพิมพ์นิ้วมือของผู้ทำนิติกรรมมิได้รู้เห็นขณะพิมพ์ลายนิ้วมือนั้น การรับรองก็ไม่มีผล ถือว่าไม่มีการรับรอง แต่พยานสามารถลงลายมือชื่อรับรองในภายหลังได้ ถ้าหากผู้ทำนิติกรรมนั้นรู้เห็นและยินยอม

ฎ. 955/2507 (ประชุมใหญ่) ในสัญญาคู่ที่พยานมิได้ลงลายมือชื่อรับรองไว้ในขณะที่มีพิมพ์ลายนิ้วมือ และผู้กู้มิได้รู้เห็นยินยอม จึงต้องถือว่าผู้ให้กู้ไม่มีหลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสือลายลายมือชื่อผู้กู้ ย่อมฟ้องร้องให้บังคับคดีหาได้ไม่

- ผู้ให้กู้สามารถลงลายมือชื่อเป็นพยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมือของผู้กู้อีกฐานะหนึ่งด้วยก็ได้ (ฎ. 1253/2511 – ไม่มีบทกฎหมายใดห้ามมิให้ผู้ให้กู้ลงชื่อเป็นพยานรับรอง

ลายพิมพ์นิ้วมือของผู้กู้ ฉะนั้น ถ้ามีพยานอีกคนลงลายมือชื่อด้วยก็ถือว่าการลงลายมือชื่อของพยานสมบุรณ์ สามารถฟ้องร้องผู้กู้ตามสัญญาได้)

- การลงลายมือชื่อในนิติกรรมที่ทำเป็นสัญญา คู่สัญญาไม่จำเป็นต้องลงลายมือชื่อในสัญญานั้นพร้อมกัน แต่ต้องลงลายมือชื่อในครบทุกฝ่าย (ฎ. 1453/2530)

● **หลักฐานเป็นหนังสือไม่ใช่แบบของนิติกรรม** – หากไม่ได้ทำ

นิติกรรมไม่เป็นโมฆะ เพียงแต่ว่าแม้นิติกรรมนั้นสมบุรณ์ แต่จะเอามาฟ้องร้องบังคับคดีให้เป็นไปตามนิติกรรมดังกล่าวไม่ได้ เพราะขาดหลักฐานในการฟ้องร้องคดีตามที่กฎหมายกำหนด เช่น สัญญากู้ยืมเงินกว่า 2,000 บาท ตามมาตรา 653, สัญญาจะซื้อจะขายอสังหาริมทรัพย์ ตามมาตรา 456 วรรคสอง, สัญญาเช่าอสังหาริมทรัพย์ที่มีกำหนดระยะเวลาไม่เกิน 3 ปี มาตรา 538 เป็นต้น

การไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือมิใช่เพียงแต่ฟ้องร้องบังคับคดีไม่ได้ แต่รวมถึงจะยกเป็นข้อต่อสู้ในคดีก็ไม่ได้ด้วย เช่นสัญญาเช่าไม่เกิน 3 ปี กรณีผู้เช่าต้องการฟ้องร้องบังคับให้ผู้ให้เช่ายอมให้ตนอยู่อาศัยในบ้านนั้นตามสัญญาเช่า ผู้เช่าจะต้องมีหลักฐานการเช่าเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้ให้เช่ามาเป็นหลักฐานในการฟ้องร้องคดี และถ้าฝ่ายผู้ให้เช่าจะฟ้องผู้เช่าเพื่อบังคับให้ผู้เช่าชำระค่าเช่า ก็ต้องมีหลักฐานการเช่าเป็นหนังสือลงลายมือชื่อฝ่ายผู้เช่า ซึ่งต้องรับผิดชอบตามสัญญาเช่ามาเป็นหลักฐานในการฟ้องร้องบังคับคดีเช่นกัน

และอีกกรณี หาก ก. ฟ้องขับไล่ ข. ออกจากบ้านโดยอ้างว่า ข.เข้าไปอยู่ในบ้านโดย ก. ให้อาศัย การฟ้องขับไล่ของ ก. ไม่ต้องอาศัยสัญญาเช่า แต่หาก ข. ต้องการต่อสู้ว่าตนไม่ต้องออกจากบ้าน เพราะตนเช่าบ้าน ก. อยู่ เช่นนี้ ข.ต่อสู้ว่าตนมีสิทธิตามสัญญาเช่า ต้องนำหลักฐานการเช่าเป็นหนังสือลงลายมือชื่อ ก. ผู้ต้องรับผิดชอบมาแสดง

ฎีกาที่ 237/2504 - หลักฐานเป็นหนังสือในการฟ้องร้องบังคับคดีนั้น ไม่ได้หมายความว่าผู้ใช้เป็นผู้เป็นโจทก์ฟ้องร้องอย่างเดียว แต่หมายความรวมถึงการต่อสู้คดีของจำเลยด้วย เพราะการบังคับคดียอมทำได้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย

- การทำหลักฐานเป็นหนังสือไม่จำเป็นต้องทำในขณะที่ทำนิติกรรม ทำขึ้นมาภายหลังก็ได้
- หลักฐานเป็นหนังสือไม่จำเป็นต้องเป็นเอกสารฉบับเดียว

● **ความสามารถในการทำนิติกรรม** – มาตรา 153 “การใดมิได้เป็นไป

ตามบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยความสามารถของบุคคล การนั้นเป็นโมฆียะ” (ผู้เยาว์ -

มาตรา 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27 และเกี่ยวกับเรื่องการใช้อำนาจปกครองตามมาตรา 1571, 1598/3, 1577, 1616, 1574, 1575 / กรณีคนไร้ความสามารถ มาตรา 29, 30/ กรณีคนเสมือนไร้ความสามารถ มาตรา 32, 34)

- ผู้แทนโดยชอบธรรมทำสัญญาให้เช่าอสังหาริมทรัพย์ของผู้เยาว์เกิน 3 ปี โดยไม่ได้รับอนุญาตจากศาล มีผลบังคับได้เพียง 3 ปี – **ฎีกาที่ 291/2491** บิดามารดาซึ่งเป็นผู้ปกครองของเด็กทำหนังสือสัญญาให้ผู้อื่นเช่านาของเด็ก มีกำหนดเวลากว่า 3 ปี การเช่าย่อมสมบูรณ์ที่จะฟ้องร้องบังคับคดีได้เพียง 3 ปี แม้การทำสัญญานั้นไม่ได้รับอนุญาตจากศาล สัญญานั้นย่อมผูกพันเด็ก ทำนองเดียวกันกับฎีกาที่ 2170/2516

- **ฎีกาที่ 856-857/2497** ผู้แทนโดยชอบธรรมของอนุญาตศาลขายที่ดินของผู้เยาว์ซึ่งมีอายุ 15 ปี ศาลไม่อนุญาต ผู้แทนโดยชอบธรรมจึงมาให้ความยินยอมแก่ผู้เยาว์ทำนิติกรรมขายที่ดินนั้น ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า เมื่อกฎหมายห้ามผู้ปกครองขายที่ดินของผู้เยาว์โดยลำพังแล้ว ผู้เยาว์ก็ขายที่ดินของตนโดยลำพังไม่ได้ ดังนั้น นิติกรรมขายที่ดินที่ผู้เยาว์ทำไปโดยไม่รับอนุญาตจากศาลนั้นย่อมไม่สมบูรณ์และไม่ผูกพันผู้เยาว์ ---- ผู้แทนโดยชอบธรรมจะหาทางเลี่ยงมาตรา 1574, 1575 โดยไปอนุญาตให้ผู้เยาว์ทำนิติกรรมนั่นเองโดยไม่ไปขออนุญาตศาลไม่ได้ ซึ่งจะมีผลเหมือนกับผู้แทนโดยชอบธรรมทำนิติกรรมนั่นเองโดยไม่ไปขออนุญาตศาล คือใช้บังคับแก่ผู้เยาว์ไม่ได้เช่นกัน

(3) ต้องเป็นการกระทำโดยมุ่งจะผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล

ดังนั้น ต้องมีการแสดงเจตนาออกมาให้ปรากฏ โดยเจตนาที่อยู่ใต้ออกกับเจตนาที่ปรากฏจะต้องตรงกัน จึงจะทำให้การแสดงเจตนาทำนิติกรรมนั้นมีผลสมบูรณ์ แต่หากเจตนาในใจกับเจตนาที่ปรากฏไม่ต้องตรงกัน จะถือเอาเจตนาใดเป็นหลักนั้น

โดยหลักทั่วไป - ต้องถือเอาเจตนาที่บุคคลแสดงออกมาให้ปรากฏภายนอกนั้นเป็นใหญ่กว่าเจตนาที่แท้จริง

ก. เจตนาซ่อนเร้น – มาตรา 154 “การแสดงเจตนาใด แม้นในใจจริงผู้แสดงจะมีได้เจตนาให้ตนต้องผูกพันตามที่ได้แสดงออกมาก็ตาม หากเป็นมูลเหตุให้การแสดงเจตนาอันเป็นโมฆะไม่ เว้นแต่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะได้รู้ถึงเจตนาอันซ่อนอยู่ในใจของผู้แสดงนั้น”

ผลของการแสดงเจตนาซ่อนเร้น ขึ้นอยู่กับว่าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งรู้หรือไม่ว่าคู่กรณีฝ่ายที่แสดงเจตนาออกมาให้ปรากฏนั้นต้องการผูกนิติสัมพันธ์ด้วยหรือไม่ อย่างไร

ฎีกาที่ 503/2497 ผู้แสดงเจตนาทำหนังสือแสดงเจตนาสละสิทธิครอบครองที่ดินมือเปล่า ยอมคืนที่ดินที่เปล่าให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง ภายหลังจากบุคคลที่แสดงเจตนาสละสิทธิครอบครองยอมคืนที่ดินมือเปล่า อ้างว่าไม่มีเจตนาสละการครอบครองที่ดิน ที่ทำหนังสือฉบับนั้นไว้ก็เพื่อให้บุคคลอีกคนหนึ่งนั้นตั้งใจจะได้หายวิกลจริต ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า นิติกรรมที่แสดงเจตนาสละสิทธิครอบครองนั้นสมบูรณ์ เพราะฝ่ายที่ได้รับการสละนั้นไม่รู้เรื่องด้วยว่าไม่ได้ตั้งใจคืนให้จริง ๆ

ดังนั้น เห็นได้ว่า ความสมบูรณ์ของการแสดงเจตนาที่แสดงออกมาให้ปรากฏตาม มาตรา 154 นี้จะสมบูรณ์หรือไม่ขึ้นอยู่กับความรู้ของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้รับการแสดงเจตนา การรู้หรือไม่เป็นปัญหาข้อเท็จจริง ต้องนำสืบโดยเฉพาะหากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งเป็นบุคคลธรรมดา

แต่หากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งเป็นนิติบุคคล จะต้องดูว่าผู้แทนซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาของนิติบุคคลนั้น รู้ถึงเจตนาที่ซ่อนอยู่ในใจของผู้แสดงเจตนาหรือไม่ว่าผู้แสดงเจตนา นั้นมีเจตนาแท้จริงอย่างไร เพราะในเรื่องของนิติบุคคลนั้นถือเอาความรู้ของบุคคลธรรมดาที่เป็นผู้แทนนิติบุคคลเป็นความรู้ของนิติบุคคล

แต่อย่างไรก็ดี ป.พ.พ. มาตรา 74 บัญญัติว่า “ถ้าประโยชน์ได้เสียของนิติบุคคลขัดกับประโยชน์ได้เสียของผู้แทนของนิติบุคคลในการอันใด ผู้แทนของนิติบุคคลนั้นจะเป็นผู้แทนในการอันนั้นไม่ได้” ฉะนั้น ต้องดูต่อไปว่าประโยชน์ได้เสียของผู้แทนนิติบุคคลกับนิติบุคคลขัดกันหรือไม่ ถ้าหากขัดกัน แม้ผู้แทนนิติบุคคลรู้ถึงเจตนาที่ซ่อนอยู่ในใจของผู้แสดงเจตนาว่าไม่ต้องการผูกนิติสัมพันธ์เลย ก็จะต้องถือว่านิติบุคคลรู้เช่นนั้นไม่ได้ การแสดงเจตนาของผู้แสดงเจตนา นั้นก็สมบูรณ์ แม้ในใจของผู้แสดงเจตนาจะไม่ต้องการผูกนิติสัมพันธ์ตามที่ได้แสดงออกมาเลยก็ตาม นิติกรรมไม่เป็นโมฆะ (ฎีกาที่ 580/2509)

ฎีกาที่ 3313-3315/2536 จำเลยทั้งสามแสดงเจตนาขายลดเช็คกับธนาคารโจทก์ จำเลยทั้งสามจึงผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกมานั้น แม้ข้อเท็จจริงจำเลยทั้งสามจะมีได้มีเจตนาผูกพันตนตามที่แสดงออกมาก็ไม่ทำให้การแสดงเจตนา นั้นตกไปเป็นโมฆะ เว้นแต่โจทก์จะารู้ถึงเจตนาอันซ่อนอยู่ในใจของจำเลยทั้งสาม ตามมาตรา 117 เดิม (155 ใหม่) แม้ผู้จัดการสาขาของธนาคารโจทก์ซึ่งเป็นผู้แทนโจทก์รู้ความจริงว่า ผู้จัดการสาขาของธนาคารโจทก์กับบุคคลภายนอกอีกคนหนึ่งต้องการขายลดเช็ค โดยให้จำเลยทั้งสามออกหน้าเป็นผู้ขายลดเช็ค ผู้จัดการสาขาของธนาคารโจทก์นั้นไม่มีอำนาจเป็นผู้แทนโจทก์ตาม ป.พ.พ. มาตรา 80 เดิม (74 ใหม่) ความรู้ของผู้จัดการสาขาของธนาคารโจทก์ดังกล่าวว่า จำเลยทั้งสามเป็นเพียงตัวแทนของผู้จัดการสาขาของธนาคารโจทก์คนนั้นกับบุคคลภายนอกอีกคนหนึ่งถือเป็นการรู้ของโจทก์ด้วยไม่ได้ จำเลยทั้งสามต้องผูกพันต่อโจทก์ตามสัญญาขายลดเช็ค

ฎีกาที่ 1437/2529 จำเลยที่ 1 เป็นลูกจ้าง ม. ซึ่งเป็นผู้จัดการธนาคารโจทก์ สาขาบางแค ม. ต้องการใช้เงินแต่ไม่สามารถกู้เงินในนามตนเองได้ จึงให้จำเลยที่ 1 ทำสัญญากู้เงินเกินบัญชีและออกตัวสัญญาใช้เงินไว้กับธนาคารโจทก์ สาขาบางแค ให้จำเลยที่ 2 ลงลายมือชื่อรับรองเป็นอาวัลในตัวสัญญาใช้เงิน โดย ม. กับจำเลยที่ 1 ตกลงกันไว้ให้จำเลยที่ 1 กระทำแทน ม. เงินที่ได้รับจากโจทก์ ม. จะรับเงินนั้นไปใช้เป็นประโยชน์ส่วนตัวทั้งหมด แม้เจตนาแท้จริงในใจของจำเลยที่ 1 ไม่ต้องการที่จะผูกนิติสัมพันธ์กับธนาคารโจทก์ตามสัญญาก็ตาม โดยจำเลยที่ 1 ถือว่าทำนิติกรรมพิพาทแทน ม. โดยไม่มีเจตนาให้มีนิติสัมพันธ์กับโจทก์ แต่ ม. ในฐานะผู้จัดการสาขาของโจทก์ไม่มีอำนาจเป็นผู้แทนโจทก์ในกรณีนี้เพราะประโยชน์ได้เสียของ ม. ชัดกับประโยชน์ได้เสียของนิติบุคคลตาม ป.พ.พ. มาตรา 80 เดิม แม้ ม. จะรู้เห็นด้วยแต่จะถือว่าโจทก์รู้เห็นในเจตนาดังกล่าวด้วยไม่ได้ จำเลยทั้งสองต้องผูกพันตามเจตนาที่ได้แสดงออกมา ตาม ป.พ.พ. มาตรา 117 (เดิม) ต้องร่วมรับผิดชอบชำระหนี้ให้แก่โจทก์ตามฟ้อง

การแสดงเจตนาที่แสดงออกมาไม่ตรงกับเจตนาแท้จริงในใจนั้น โดยทั่วไปอาจเกิดได้ด้วยเหตุ 2 ประการคือ

1. การแสดงเจตนาซ่อนเร้น – เป็นการแสดงเจตนาออกมาโดยผู้แสดงเจตนารู้อยู่แล้วว่า เจตนาที่ตนแสดงออกมานั้นไม่ตรงกับเจตนาแท้จริงในใจของตน แต่เป็นกรณีที่ผู้แสดงเจตนาแกล้งแสดงเจตนาออกมาให้ผิดไปจากเจตนาที่แท้จริงในใจของตน
2. การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด – เป็นการแสดงเจตนาออกมาโดยผู้แสดงเจตนานึกว่าเจตนาที่ตนแสดงออกมามีตรงกับเจตนาแท้จริงในใจของตน แต่ปรากฏว่าเจตนาที่ตนแสดงออกมานั้นกลับไม่ตรงกับเจตนาแท้จริงในใจ ซึ่งเป็นเรื่องของการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด

ฉะนั้น การแสดงเจตนาซ่อนเร้นและการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดมีความแตกต่างกันตรงที่ว่า ผู้แสดงเจตนานั้นรู้หรือไม่ว่า เจตนาที่ตนแสดงออกมานั้นตรงกับเจตนาที่แท้จริงในใจหรือไม่ ถ้ารู้ว่าไม่ตรง แต่แกล้งแสดงออกให้ผิดไปจากเจตนาที่แท้จริง ก็เป็นเรื่องเจตนาซ่อนเร้น แต่ถ้าไม่รู้ ว่าไม่ตรง ก็เป็นเรื่องการสำคัญผิด

ข. เจตนาลวง – มาตรา 155 วรรคแรก “การแสดงเจตนาลวงโดยสมรู้กับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งเป็นโมฆะ แต่จะยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริตและต้องเสียหายจากการแสดงเจตนาลวงนั้นมิได้”

การแสดงเจตนาลวง คือ การที่ผู้แสดงเจตนาทั้งสองฝ่ายสมรู้กัน โดยต่างก็รู้ตัวอยู่ในขณะที่แสดงเจตนาออกมาว่า เจตนาที่ตนแสดงออกมานั้นไม่ตรงกับเจตนาแท้จริงที่ตนมีอยู่ในใจ แต่

เป็นการแสดงเจตนาออกมาเพื่อที่จะหลอกลวงบุคคลภายนอกอื่นๆ โดยมีได้มีเจตนาที่จะผูกพัน
เลย

ผลของการแสดงเจตนาหลง แบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ

1. ผลของนิติกรรมที่เกิดขึ้นกับคู่กรณี – นิติกรรมเป็นโมฆะเสมอ

ฎีกาที่ 863-864/ 2496 สามีมักรียาไปจดทะเบียนหย่าที่อำเภอ แต่ความจริงทั้งสองฝ่ายมิได้มีเจตนาจะหย่าขาดจากการเป็นสามีภริยากัน ที่ทำไปเพื่อจะลวงผู้อื่นเกี่ยวกับทรัพย์สินของสามีมักรียานั่นเอง แล้วภริยาทำสัญญาขายที่ดินและบ้านเรือนอันเป็นสินเดิมให้สามี เพื่อกีดกันบุตรของภริยาอันเกิดแต่สามีเก่า ความจริงมิได้ขายกัน ดังนี้ นิติกรรมซื้อขายยอมเป็นโมฆะ ที่ดินและบ้านเรือนยังเป็นกรรมสิทธิ์ของภริยาอยู่

*****ฎีกาที่ 2059/2525** จำเลยทำสัญญากู้ให้โจทก์ก็เพื่อเอาใจโจทก์เพราะขณะนั้นจำเลยถูกฟ้องคดีอาญา ต้องการจะเอาบุตรซึ่งเกิดจากสามีของโจทก์คนก่อนมาเป็นพยานให้จำเลยในคดีที่ถูกฟ้อง และเกรงว่าโจทก์จะร้องเรียนผู้บังคับบัญชาเพราะจำเลยมีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายอยู่ก่อนที่จะได้โจทก์เป็นภรรยา ส่วนทางโจทก์ก็ประสงค์จะใช้สัญญากู้เป็นข้อต่อรองให้จำเลยจดทะเบียนหย่ากับภรรยาคนเดิมแล้วจดทะเบียนสมรสกับโจทก์ โดยมีได้มีการรับเงินตามสัญญากู้จริง ดังนี้ สัญญากู้เงินดังกล่าวจึงเป็นกรณีที่คู่สัญญาทำขึ้นโดยเจตนาหลง ไม่ประสงค์จะผูกพันกัน จึงใช้บังคับไม่ได้

ฎีกาที่ 379/2536 การที่โจทก์ให้จำเลยที่ 1 ยืมที่ดินไปจำนองธนาคารโดยจดทะเบียนโอนใส่ชื่อจำเลยที่ 1 เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ ตกลงว่าเมื่อไถ่ถอนจำนองแล้ว จำเลยที่ 1 จะโอนคืนโจทก์นั้น การโอนขายระหว่างโจทก์กับจำเลยที่ 1 เป็นการกระทำโดยเจตนาหลงไม่มีความประสงค์ใช้ผูกพันกัน จึงใช้บังคับระหว่างกันไม่ได้

****ฎีกาที่ 6886/2542 (ประชุมใหญ่) – การโอนสิทธิการเช่าซื้อโดยมี**
 วัตถุประสงค์เพื่อให้ได้มาซึ่งบัตรติดรถยนต์สำหรับใช้เป็นทางลัดผ่านเข้าออกกองทัพอากาศระหว่งโจทก์และภริยาโจทก์ เป็นเจตนาหลง สัญญาโอนสิทธิการเช่าซื้อดังกล่าวเป็นโมฆะตามมาตรา 155 วรรคหนึ่ง โจทก์ยังมีฐานะเป็นผู้เช่าซื้อที่แท้จริงตลอดมาและยังมีสิทธิเรียกร้องตามกรรมกรรมประกันภัยอยู่เช่นเดิม

2. ผลของนิติกรรมที่เกิดขึ้นแก่บุคคลภายนอก – จะยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้สุจริตและต้องเสียหายแต่การแสดงเจตนาหลงนั้นมิได้

- บุคคลภายนอกต้องสุจริต และ
- ต้องเสียหายจากการแสดงเจตนาหลงด้วย --- ที่ว่าต้องเสียหายนั้น หมายถึงบุคคลภายนอกต้องขาดประโยชน์ที่ควรจะได้ไป หากการแสดงเจตนาหลงนั้นเป็นโมฆะ (กว้างกว่า

“โดยสุจริตและเสียค่าตอบแทน” เพราะกรณีนี้ยังรวมถึง แมื่บุคคลภายนอกจะได้ทรัพย์มาโดยไม่ได้เสียค่าตอบแทน แต่ได้รับความเสียหายจากการกระทำนั้นด้วย)

*****ฎีกาที่ 1156/2545** ขณะที่จำเลยที่ 2 จดทะเบียนรับขายฝากที่ดินจากจำเลยที่ 1 จำเลยที่ 2 ไม่ทราบว่านิติกรรมการโอนที่ดินระหว่างโจทก์เจ้าของที่ดินกับจำเลยที่ 1 เป็นเจตนา ลวง อีกทั้งจำเลยที่ 2 รับซื้อฝากไว้ในราคาที่สูงกว่าราคาประเมินมาก ย่อมฟังไม่ได้ว่าจำเลยที่ 2 รับโอนที่ดินโดยไม่สุจริต จำเลยที่ 2 จึงเป็นบุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริตและต้องเสียหาย จากการแสดงเจตนาลวงนั้น โจทก์ไม่อาจยกข้อต่อสู้เรื่องการแสดงเจตนาลวงดังกล่าวต่อจำเลยที่ 2 ได้ ตาม ป.พ.พ.มาตรา 155 วรรคหนึ่ง และไม่อาจเพิกถอนนิติกรรมขายฝากได้ เมื่อการขายฝาก มีผลสมบูรณ์ตามกฎหมายแล้ว จำเลยที่ 1 ไม่ได้ถอน จำเลยที่ 2 โอนให้จำเลยที่ 3 จำเลยที่ 3 ขาย ต่อให้จำเลยที่ 4 ดังนี้ นิติกรรมการให้และการซื้อขายก็ไม่อาจเพิกถอนได้เช่นเดียวกัน

****ฎีกาที่ 1704-1705/2515** จำเลยที่ 1 ขอเยี่ยมที่ดินโจทก์ไปจำนองเป็นประกันเงินกู้ที่ จำเลยที่ 1 กู้จากธนาคาร โจทก์ตกลงแบ่งที่ดินส่วนหนึ่งของโจทก์ให้จำเลยที่ 1 เป็นเจ้าของ โฉนด และตกลงกันว่าเมื่อจำเลยที่ 1 ชำระหนี้ธนาคารหมดแล้ว จำเลยที่ 1 จะคืนที่ดินส่วนนั้นให้ โจทก์ การที่โจทก์ให้จำเลยที่ 1 ในโฉนดนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นการแสดงเจตนาลวงโดยสมรู้กัน ระหว่างคู่กรณี สัญญาโอนที่ดินเป็นโมฆะ ที่ดินส่วนนั้นยังเป็นของโจทก์อยู่ แต่หลังจากที่จำเลยที่ 1 รับโอนที่ดินไปจากโจทก์ด้วยวิธีการดังกล่าวแล้ว จำเลยที่ 1 เอาที่ดินแปลงนั้นไปขายจำเลยที่ 2 และจำเลยที่ 3 โดยจำเลยที่ 2 และจำเลยที่ 3 รู้เรื่องระหว่างโจทก์กับจำเลยที่ 1 แต่ก็ยังรับซื้อที่ดิน นั้นไว้ โจทก์ก็มาฟ้องเรียกที่ดินคืนจากจำเลยทั้งสาม ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าจำเลยที่ 1 ต้องคืนตามที่ กล่าวมา ส่วนจำเลยที่ 2 และที่ 3 รับโอนที่ดินโดยไม่สุจริตไปจากจำเลยที่ 1 โจทก์ซึ่งเป็น ผู้รับโอนก็มีสิทธิจะอ้างได้ว่าการโอนที่ดินของโจทก์ให้แก่จำเลยที่ 1 นั้นเป็นโมฆะ ยัน จำเลยที่ 2 และที่ 3 ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกได้ จำเลยทั้งหมด จึงต้องคืนที่ดินให้แก่โจทก์

*****ฎ 2041/ 2547** – จำเลยทั้งสองสมคบกันจดทะเบียนโอนซื้อขายที่ดินโดยไม่สุจริต และไม่มี การชำระเงินกันจริงเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้โจทก์ทั้งสองบังคับจำเลยที่ 1 ตามที่ตกลงซื้อขาย กัน การแสดงเจตนาของจำเลยทั้งสองจึงเป็นการแสดงเจตนาลวงโดยสมรู้กันเป็นโมฆะตาม ป.พ.พ. มาตรา 155 วรรคหนึ่ง และผู้มีส่วนได้เสียคนหนึ่งคนใดจะยกความเสียเปล่าแห่งโมฆะกรรมขึ้น กล่าวอ้างตาม มาตรา 172 และฟ้องให้เพิกถอนเมื่อใดก็ได้ ฟ้องโจทก์ทั้งสองมิใช่การฟ้องเพิกถอน การชื้อลดตาม มาตรา 237 ไม่อยู่ในบังคับที่จะต้องฟ้องภายใน 1 ปี ตามมาตรา 240

ค. เจตนาอำพรางหรือนิติกรรมอำพราง – มาตรา 155 วรรคสอง “ถ้าการ แสดงเจตนาลวงตามวรรคหนึ่งทำขึ้นเพื่ออำพรางนิติกรรมอื่น ให้นำบทบัญญัติของ กฎหมายอันเกี่ยวกับนิติกรรมที่ถูกอำพรางมาใช้บังคับ”

นิติกรรมอำพราง คือ การที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายแสดงเจตนาลวงโดยสมรู้กันทำนิติกรรมอันหนึ่งขึ้นมาให้ปรากฏ ซึ่งในเจตนาที่แท้จริงมิได้ต้องการผูกพันตามนิติกรรมนี้ แต่ทำเพื่อจะอำพรางนิติกรรมอีกอันหนึ่ง ซึ่งคู่กรณีปิดบังไว้และต้องการที่จะผูกพันต่อกัน

นิติกรรมอำพรางจึงเป็นเรื่องคู่กรณีแสดงเจตนาทำนิติกรรมขึ้นมาอย่างน้อย 2 นิติกรรม คือมีนิติกรรมอันหนึ่งที่ประสงค์ผูกพันกันแต่ปกปิดไว้ โดยคู่กรณีได้ทำนิติกรรมอันที่สองซึ่งไม่ตรงกับเจตนาที่แท้จริงขึ้น (นิติกรรมลวงซ้อนนิติกรรมที่เกิดจากการแสดงเจตนาที่แท้จริง) เพราะฉะนั้นนิติกรรมที่ปรากฏจึงเป็นนิติกรรมที่เกิดจากการแสดงเจตนาลวง ซึ่งเป็นโมฆะตามมาตรา 155 วรรคหนึ่ง ส่วนนิติกรรมที่แท้จริงแต่ถูกปกปิดไม่ให้คนอื่นรู้ย่อมมีผลบังคับได้ ตามมาตรา 155 วรรคสอง

ฎ. 2711/2544 – โจทก์จำเลยเจตนาทำสัญญาขายฝากที่ดินพิพาท แต่ไปทำสัญญาซื้อขายที่ดินโดยไม่มีเจตนาจะผูกพันตามสัญญาซื้อขายที่ดินพิพาท สัญญาซื้อขายที่ดินพิพาทจึงเป็นการแสดงเจตนาลวงโดยสมรู้กันระหว่างโจทก์และจำเลย เป็นโมฆะตามมาตรา 155 วรรคหนึ่ง ส่วนสัญญาขายฝากที่ถูกอำพรางไว้โดยสัญญาซื้อขายก็ตกเป็นโมฆะ เนื่องจากไม่ได้จดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตาม ม.155 ว.2 และม.152 เมื่อสัญญาทั้งสองตกเป็นโมฆะ โจทก์จำเลยต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิม กรณีต้องบังคับตามบทบัญญัติเรื่องลาภมิควรได้ โดยโจทก์ต้องคืนเงินแก่จำเลย จำเลยต้องคืนที่ดินพิพาทให้โจทก์

ฎ 1145/2508 – เมื่อนิติกรรมอันหนึ่งทำขึ้นเพื่ออำพรางนิติกรรมอีกอันหนึ่ง นิติกรรมอันแรกย่อมเป็นการแสดงเจตนาลวงด้วยสมรู้กันระหว่างคู่กรณีที่จะไม่ผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกมา นิติกรรมอันหลังที่ถูกอำพรางไว้โดยนิติกรรมอันแรกจะสมบูรณ์หรือไม่ก็แล้วแต่บทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยนิติกรรมอันหลังนี้

ฎ 2239/2517 – จดทะเบียนขายฝากที่ดินไว้กับจำเลยเป็นการอำพรางการจำนอง สัญญาขายฝากเป็นการแสดงเจตนาลวงเป็นโมฆะ ส่วนสัญญาจำนองไม่ได้จดทะเบียนให้ถูกต้อง เรียกไม่ได้ว่าเป็นการจำนอง แต่เป็นเพียงการกู้เงินที่โจทก์กู้จากจำเลยโดยมอบที่ดินให้จำเลยยึดไว้เป็นประกัน และถือว่าเอกสารขายฝากเป็นสัญญากู้ ทำเป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างโจทก์และจำเลย เมื่อโจทก์ฟ้องขอเงินมาไถ่ถอนที่ดินคืน จึงเป็นการที่โจทก์ขอชำระหนี้เงินกู้ จำเลยต้องมีหน้าที่รับชำระหนี้และคืนที่ดินแก่โจทก์ไป

ข้อควรระวัง – กรณีที่มีนิติกรรมสองอันนั้นจะต้องไม่ใช่เรื่องที่เดิมคู่กรณีตั้งใจจะทำนิติกรรมอย่างหนึ่ง เสร็จแล้วเกิดเปลี่ยนใจไม่ทำนิติกรรมอันนั้นแต่ไปทำนิติกรรมอีกอันหนึ่งโดยตั้งใจจะให้นิติกรรมที่ทำมีผลผูกพันตามที่ทำ เช่น

****ฎีกาที่ 956/2519** จำเลยต้องการจะกู้เงินโจทก์ โดยจะเอาที่ดินและบ้านมาจำนอง เป็นประกัน แต่โจทก์ไม่ยอมรับจำนอง โจทก์ขอให้ทำสัญญาขายฝาก จำเลยก็ยอมสัญญาขายฝาก ที่ดินและบ้านให้โจทก์ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า สัญญาขายฝากที่โจทก์จำเลยทำกันนั้นไม่ใช่เรื่องนิติกรรมอำพราง แม้เดิมจำเลยตั้งใจจะเอาบ้านและที่ดินนั้นไปจำนองเป็นประกันเงินกู้ แต่เมื่อไปขอกู้ แล้วโจทก์ไม่ตกลงด้วย โดยจะให้เงินจำเลยก็ต่อเมื่อจำเลยทำสัญญาขายฝากที่ดินและบ้านนั้น จำเลยก็ยอม เท่ากับจำเลยเปลี่ยนใจที่เดิมจะไปกู้โดยเอาที่ดินและบ้านไปจำนองเป็นประกันนั้นมา เป็นขายฝากบ้านและที่ดิน ฉะนั้น สัญญาขายฝากจึงเป็นสัญญาที่แท้จริง ไม่ใช่นิติกรรมอำพรางที่ ทำขึ้นเพื่ออำพรางการกู้เงินโดยเอาบ้านและที่ดินจำนองเป็นประกัน

ข้อสังเกต – การมีนิติกรรมสองอันซ้อนกัน ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นนิติกรรมอำพรางเสมอ ไป คู่กรณีอาจประสงค์ผูกนิติสัมพันธ์กันตามแต่ละเรื่องนิติกรรมนั้นก็ได้

****ฎีกาที่ 399/2505** ผู้ซื้อผู้ขายทำสัญญาจะซื้อขายที่ดินกัน ผู้ขายรับเงินค่าที่ดินครบ ตามสัญญาแล้ว ผู้ซื้อก็ได้เข้าครอบครองปลูกบ้านอยู่ในที่ดินนั้นเรียบร้อยแล้ว ยิ่งแต่ผู้ขายจะต้อง ไปแบ่งแยกโฉนดที่พิพาทให้เป็นของผู้ซื้อในภายหลัง ในระหว่างจะแบ่งแยกโฉนด ผู้ซื้อกล่าวว่า ผู้ขายจะโกง ไม่ยอมโอนที่ดินให้ จึงให้ผู้ขายทำสัญญาจำนองเป็นประกันเงินราคาที่ดินที่ซื้อขายกัน ซึ่งได้ชำระค่าที่ดินให้ผู้ขายไปแล้ว โดยผู้ซื้อไม่คิดดอกเบี้ยแก่ผู้ขายในการจำนองนี้ แล้วผู้ซื้อก็ไม่เอาสัญญาจำนองไปฟ้องบังคับผู้ขาย เว้นเสียแต่ผู้ขายบิดพลิ้วไม่ยอมโอนที่ดินพิพาทให้ตาม สัญญาจะซื้อขาย ต่อมา ผู้ซื้อเอาสัญญาจำนองนั้นมาฟ้องบังคับเพื่อเอาเงินที่ตนได้ชำระค่า ที่ดินไปแล้วคืน ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า สัญญาจะซื้อขายที่ดินพิพาทนั้นเป็นเจตนาที่แท้จริงของคู่กรณี ที่จะผูกพันกันตามสัญญาจะซื้อขาย แต่ในขณะเดียวกัน สัญญาจำนองก็เป็นนิติกรรมอีกอันหนึ่งที่ คู่กรณีสมัครใจทำกัน เพื่อเป็นประกันเงินที่ผู้ซื้อชำระราคาที่ดินที่ชำระไปแล้ว ไม่ใช่นิติกรรมอำ พราง สัญญาจำนองไม่เป็นโมฆะ แต่ตราบไต่ที่ผู้ขายไม่ผิดสัญญาจะซื้อขาย โดยยังไม่บิดพลิ้วไม่ ยอมไปโอนที่ดินพิพาทให้ผู้ซื้อ ผู้ซื้อก็ต้องผูกพันตามข้อตกลงที่ทำสัญญาจำนองไว้ว่าจะเอาสัญญา นั้นมาฟ้องบังคับจำนองไม่ได้ (ดูฎีกาที่ 2976/2548***)

อนึ่ง นิติกรรมที่ถูกอำพราง ซึ่งเป็นนิติกรรมที่คู่กรณีประสงค์จะผูกพันกันอย่าง แท้จริงนั้นจะใช้บังคับได้ก็ต่อเมื่อเป็นนิติกรรมที่สมบูรณ์ตามหลักกฎหมายทั่วไป คือ ไม่มีวัตถุประสงค์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 150 – ดู ฎีกาที่ 125/2538

นอกจากนี้ มีปัญหาว่าถ้านิติกรรมที่ถูกอำพรางมีกฎหมายกำหนดแบบเอาไว้ ว่าให้ทำเป็นหนังสือ หรือมีกฎหมายกำหนดว่าต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือจึงจะฟ้องร้อง บังคับคดีได้ นิติกรรมที่ถูกอำพรางต้องทำตามแบบหรือต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือหรือไม่ มีความเห็น 2 แนวคือ

- แนวแรก เห็นว่า ถ้านิติกรรมอำพรางมีแบบหรือต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ ก็ต้องทำตามนั้น ถ้าไม่ทำเป็นโมฆะ หรือฟ้องร้องบังคับคดีไม่ได้
- แนวที่สอง เห็นว่า ถ้านิติกรรมที่เกิดจากเจตนาหลงทำตามแบบหรือมีหลักฐานเป็นหนังสือแล้ว ก็โอนแบบหรือหลักฐานเป็นหนังสือดังกล่าว ไปเป็นแบบหรือหลักฐานเป็นหนังสือของนิติกรรมที่ถูกอำพรางได้

*** ในทางปฏิบัติ ศาลฎีกาวินิจฉัยในแนวแรก แต่ผ่อนคลายความเคร่งครัดลง

****ฎีกาที่ 862-863/2520** การที่นิติกรรมสัญญาขายฝากทำขึ้นเพื่ออำพราง

นิติกรรมสัญญาการกู้เงิน นิติกรรมอันแรกคือสัญญาขายฝากยอมเป็นการแสดงเจตนาหลงด้วยสมรู้กันระหว่างคู่กรณีที่จะไม่ผูกพันกันตามเจตนาที่แสดงออกมานั้น นิติกรรมอันแรกที่ปรากฏออกมานั้นยอมตกเป็นโมฆะตาม ป.พ.พ.มาตรา 118 วรรคแรก (มาตรา 155 วรรคแรก) ส่วนนิติกรรมอันหลัง คือสัญญากู้เงินที่ถูกอำพรางไว้โดยนิติกรรมอันแรก ต้องบังคับตามบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยนิติกรรมที่ถูกอำพรางไว้ตามมาตรา 118 วรรคสอง (มาตรา 155 วรรคสอง) ในกรณีเช่นนี้ แม้สัญญากู้จะมีได้มีหลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่งลงลายมือชื่อผู้กู้เป็นสำคัญต่างหากจากสัญญาขายฝากก็ตาม แต่ก็ถือได้ว่าเอกสารการขายฝากเป็นนิติกรรมสัญญากู้เงินที่ทำได้เป็นลายลักษณ์อักษร มีผลบังคับได้

ฉะนั้น ปัจจุบันถือว่า ถ้านิติกรรมที่เกิดจากการแสดงเจตนาหลงมีการทำเป็นหนังสือไว้ จะนำหนังสือนั้นมาใช้เป็นหลักฐานเป็นหนังสือตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหลักฐานในการฟ้องร้องบังคับคดีที่ถูกอำพรางไม่ได้ ซึ่งถ้าหากนิติกรรมที่ถูกอำพรางต้องทำตามแบบที่กฎหมายกำหนดไว้ ถ้าไม่ทำเป็นโมฆะ หลักดังกล่าวอาจทำให้เกิดความเสียหายแก่คู่กรณีได้ ศาลฎีกาจึงได้ผ่อนคลายความเคร่งครัดของหลักดังกล่าว โดยนำหลักเรื่องนิติกรรมที่เป็นโมฆะสามารถสมบูรณ์ได้ในฐานะเป็นนิติกรรมอย่างอื่นมาใช้ และเมื่อสมบูรณ์ในฐานะที่เป็นนิติกรรมอื่นแล้ว ถ้านิติกรรมที่ว่าเป็นนี้จะต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือจึงจะฟ้องร้องบังคับคดีได้ ก็สามารถนำหนังสือสัญญาหรือหลักฐานที่เป็นหนังสือของนิติกรรมอันแรกมาเป็นหลักฐานเป็นหนังสือของนิติกรรมที่ถูกอำพรางไว้ เพื่อเป็นหลักฐานในการฟ้องร้องบังคับคดีของนิติกรรมที่ถูกอำพรางได้ แต่หากนิติกรรมที่เป็นโมฆะ คือนิติกรรมที่ถูกอำพรางไว้ นั้นไม่สามารถไปเข้าหลักเกณฑ์นิติกรรมที่สมบูรณ์ในฐานะที่เป็นนิติกรรมแบบอื่นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ทั้งนิติกรรมที่แสดงออกมาโดยเปิดเผยและนิติกรรมที่ถูกอำพรางก็เป็นโมฆะทั้งคู่ --- ซึ่งต้องบังคับตามบทบัญญัติว่าด้วย “ลาภมิควรได้” (ฎีกาที่ 165/ 2527, ฎีกาที่ 2711/2544)

****ฎีกาที่ 4969/2536** การที่จำเลยกู้เงินใจทกโดยมอบรถยนต์ให้ใจทกยึดไว้เป็นประกัน นิติกรรมการซื้อขายรถยนต์ซึ่งมีหนังสือหลักฐานการรับเงินขายรถยนต์จึงเป็นนิติกรรมอำ

พรานนิติกรรมการกู้เงิน นิติกรรมการซื้อขายจึงเป็นโมฆะตาม ป.พ.พ. มาตรา 118 วรรคแรก และต้องบังคับตามนิติกรรมการกู้ยืม ซึ่งเป็นนิติกรรมที่ถูกต้องแล้ว ตาม ป.พ.พ.มาตรา 118 วรรคสอง และแม้ในกรณีเช่นนี้จะมีได้มีหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงินเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่งลงลายมือชื่อจำเลยเป็นสำคัญต่างหากจากสัญญาซื้อขายก็ตาม ย่อมถือได้ว่าหนังสือหลักฐานการรับเงินขายรถยนต์เป็นหลักฐานการกู้ยืมเงินที่ทำกันไว้เป็นลายลักษณ์อักษรระหว่างจำเลยกับโจทก์จึงมีผลบังคับกันได้

****ฎีกาที่ 3946/2533** การที่จำเลยรับชำระหนี้เงินกู้ส่วนที่ค้างชำระภายหลังพ้นกำหนดเวลาไถ่ทรัพย์สินที่ขายฝากแล้ว แสดงให้เห็นถึงเจตนาของโจทก์และจำเลยว่าการจะผูกพันกันในเรื่องกู้ยืมเงินเท่านั้น สัญญาขายฝากจึงเป็นนิติกรรมอำพรางการกู้ยืมเงินตาม ป.พ.พ. มาตรา 118 วรรคสอง และจะต้องถือว่าสัญญาขายฝากเป็นหลักฐานที่จำเลยได้กู้ยืมเงินโจทก์และมอบที่ดินตามฟ้องให้โจทก์ยึดถือไว้เป็นประกันเท่านั้น

แต่อย่างไรก็ดี มีฎีกาที่ 903/2534 วินิจฉัยว่า หนังสือสัญญาขายฝากที่ดินเป็นหลักฐานในการขายฝากที่ดิน หาใช่เป็นหลักฐานในการกู้ยืมเงินไม่ ฉะนั้นจำเลยจะอ้างว่า สัญญาขายฝากที่ดินที่พิพาทซึ่งจำเลยทำไว้กับโจทก์เป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงิน ตาม ปพพ. มาตรา 653 ไม่ได้ ในเมื่อจำเลยไม่มีหลักฐานแห่งการกู้ยืมอันเป็นนิติกรรมที่แท้จริงมาแสดง ฟังไม่ได้ว่า โจทก์กับจำเลยทำสัญญาขายฝากอำพรางการกู้ยืมเงินกัน

แต่มีหมายเหตุท้ายฎีกานี้ว่า การกู้ยืมเงินเกินกว่า 50 บาทนั้น ปพพ. มาตรา 653 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า ต้องมีหลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้ยืมเป็นสำคัญ มิฉะนั้นจะฟ้องร้องบังคับคดีมิได้ “หลักฐานแห่งการกู้ยืม” ตามมาตรานี้จะเป็นหนังสืออะไรก็ได้ ข้อสำคัญต้องมีข้อความแสดงถึงเค้ามูลแห่งการกู้ยืมพอสมควร เอกสารที่ลูกหนี้ทำไว้แก่เจ้าหนี้ว่าจะนำเงินตามจำนวนที่ระบุไว้มาใช้ให้แก่เจ้าหนี้ภายในวัน เดือน ปี ที่กำหนดไว้ ใช้เป็นหลักฐานการกู้ยืมเงินได้ (ฎีกาที่ 1504/2531) สำหรับสัญญาขายฝาก แม้การขายฝากได้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ แต่ถ้าทางนำสืบฟังได้ว่าคู่สัญญามีเจตนาจะผูกพันกันในเรื่องกู้ยืมเงิน สัญญาขายฝากที่ทำไว้ก็เป็นนิติกรรมอำพรางการกู้ยืมเงินตาม ปพพ.มาตรา 188 วรรคสอง ต้องบังคับตามสัญญากู้ยืมเงิน ซึ่งถ้าเกิน 50 บาทก็ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ แต่ในสัญญาขายฝาก ย่อมมีข้อความแสดงว่าลูกหนี้ได้รับเงินไปจากเจ้าหนี้เมื่อตอนทำสัญญาขายฝาก ทั้งลูกหนี้ตกลงว่าจะใช้คืนเมื่อทำการไถ่ทรัพย์สินทำนองเดียวกับการกู้ยืมเงิน สัญญาขายฝากจึงเป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงินได้ ส่วนทรัพย์สินที่ขายฝากซึ่งลูกหนี้ยอมให้เจ้าหนี้ยึดถือไว้ก็แปลว่าเป็นเพียงประกันการ

กู้ยืมเงิน – คำพิพากษาแนวนี้เช่น ฎีกาที่ 862-863/2520, ฎีกาที่ 3093-3094/2524 และฎีกาที่ 2329/2529 เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การขายฝากนั้นเป็นสัญญาอีกประเภทหนึ่ง หากใช้การกู้ยืมเงินไม่ สัญญาขายฝากจะเป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงินได้ก็ต่อเมื่อได้ความว่าสัญญาขายฝากได้ทำขึ้น เพื่ออำพรางการกู้ยืมเงินเท่านั้น ฉะนั้น ถ้าเจ้าหนี้จะฟ้องว่าลูกหนี้กู้ยืมเงินไปโดยอ้างสัญญาขาย ฝากเป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืม ก็ต้องบรรยายฟ้องให้เห็นว่าสัญญาขายฝากนั้นเป็นนิติกรรมอำ พรางการกู้ยืมเงิน ถ้าเพียงแต่บรรยายว่าจำเลยกู้ยืมเงินใจทักไป และได้ทำหนังสือสัญญาขายฝาก ไว้เป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงิน ดังนี้ สัญญาขายฝากก็ยังเป็นสัญญาขายฝาก การกู้ยืมเงินที่ใจทัก ฟ้องจึงหาหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงินเป็นหนังสือไม่ (ฎีกาที่ 3010/2525)

สำหรับคำพิพากษานี้ แม้คำให้การจำเลยจะตั้งประเด็นว่าสัญญาขายฝากเป็นนิติ กรรมอำพรางการกู้ยืมเงินก็ตาม แต่เมื่อตามพยานหลักฐานไม่อาจฟังได้ว่ามีการกู้ยืมเงินกันแล้ว คำฟ้องสัญญาขายฝากจึงหาอาจเป็นหลักฐานว่ามีการกู้ยืมเงินกันไม่ เพราะข้อความในสัญญาขาย ฝากย่อมแสดงว่าคู่สัญญาทำสัญญาขายฝากกัน มิใช่ทำสัญญากู้ยืมเงินกัน คำพิพากษาฎีกานี้จึง เป็นเรื่องการรับฟังพยานหลักฐาน หาขัดแย้งกับคำพิพากษาฎีกาที่วินิจฉัยว่าในกรณีคู่สัญญาทำ สัญญาขายฝากอำพรางการกู้ยืมเงิน สัญญาขายฝากย่อมเป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงินแต่อย่าง ใดไม่

(4) เป็นการกระทำด้วยใจสมัคร

ก. การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด

เป็นเรื่องที่ผู้แสดงเจตนาออกมาไม่ตรงกับเจตนาที่แท้จริงที่มีอยู่ในใจ โดยที่ผู้ แสดงเจตนาไม่รู้ตัวว่าเจตนาที่ตนแสดงออกมาให้ปรากฏนั้นต่างกับเจตนาแท้จริงที่อยู่ในใจ

เพราะถ้าผู้แสดงเจตนารู้ว่าเจตนาที่แสดงออกไม่ตรงกับเจตนาแท้จริงในใจ ก็เป็น เรื่องเจตนาช้อนเร้น หรือมิฉะนั้นก็เป็นเรื่องเจตนาหลง โดยสมรู้กับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง

การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดอาจเกิดเพราะสำคัญผิดเอง หรือมีผู้มาหลอกให้ สำคัญผิดก็ได้

การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดที่จะเป็นเหตุให้การแสดงเจตนาเสื่อมเสีย ไปนั้นมี 2 ประการ คือ

1. การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม มาตรา 156 – การแสดงเจตนาเป็นโมฆะ

“มาตรา 156 การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมเป็นโมฆะ

ความสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมตามวรรคหนึ่ง ได้แก่ ความสำคัญผิดในลักษณะของนิติกรรม ความสำคัญผิดในตัวบุคคลซึ่งเป็นคู่กรณีแห่งนิติกรรม และความสำคัญผิดในทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งนิติกรรม เป็นต้น”

- สำคัญผิดในลักษณะของนิติกรรม หมายถึง การสำคัญผิดเกี่ยวกับชนิดและประเภทของนิติกรรม คือ ผู้แสดงเจตนาตั้งใจทำนิติกรรมอย่างหนึ่ง แต่เมื่อแสดงเจตนาออกมาแล้วกลายเป็นว่า ผู้แสดงเจตนาผู้นั้นได้แสดงเจตนาทำนิติกรรมอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมีในนิติกรรมที่^{ตั้ง}ใจทำ

ฎีกาที่ 2516/2519 ที่ดินมีชื่อจำเลยเป็นเจ้าของ 3 โฉนด จำเลยตกลงทำสัญญาประนีประนอมยอมความยกที่ดินโฉนดที่มีเนื้อที่มากที่สุดให้แก่บิดาโจทก์ โดยลงชื่อโจทก์ทั้งสี่เป็นผู้รับ ทนายความผู้เขียนสัญญาดูแต่ภาพถ่ายด้านหน้าโฉนด ไม่ได้ดูสารบัญจดทะเบียนเข้าใจว่าเป็นโฉนดที่ 2600 มีเนื้อที่มากที่สุด จึงได้เขียนสัญญาประนีประนอมยอมความไปตามนั้น จำเลยจำเลขโฉนดและเนื้อที่ทั้งสามแปลงไม่ได้ เข้าใจว่าทนายความลงเลขโฉนดและเนื้อที่ดินในสัญญาถูกต้องตรงเจตนาของจำเลยจึงรับว่าถูกต้องและลงลายมือชื่อไว้ไว้ แท้จริงโฉนดที่ 2598 มีเนื้อที่มากที่สุด ดังนี้ การที่จำเลยทำสัญญาประนีประนอมยอมความยกที่ดินโฉนดที่ 2600 ให้แก่โจทก์ทั้งสี่ เป็นการสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม สัญญาประนีประนอมยอมความเป็นโมฆะ ตาม ปพพ.มาตรา 119

- สำคัญผิดในตัวบุคคลซึ่งเป็นคู่กรณีแห่งนิติกรรม เป็นเรื่องผู้แสดงเจตนาตั้งใจจะทำนิติกรรมกับบุคคลหนึ่ง แต่เมื่อแสดงเจตนาทำนิติกรรมจริงๆ แล้ว กลายเป็นทำนิติกรรมกับอีกคนหนึ่ง และข้อเท็จจริงต้องปรากฏว่า ถ้าไม่ใช่บุคคลที่ตนเข้าใจแล้ว ผู้แสดงเจตนาจะไม่ทำนิติกรรมนั้นด้วยเลย เช่น การทำสัญญาเช่า คุณสมบัติของตัวบุคคลที่เช่าย่อมเป็นสาระสำคัญ

ฎีกาที่ 2602/2517 จำเลยเป็นผู้เช่าตึก ทำสัญญาเช่ากับโจทก์ โดยเข้าใจว่าโจทก์ยังเป็นเจ้าของตึกพิพาท แต่ความจริงโจทก์เคยเป็นเจ้าของและรู้ว่าไม่ใช่ตึกของตนแล้ว แต่ปกปิดความจริงไว้ ถ้าจำเลยรู้ความจริงก็จะไม่ยอมทำสัญญากับโจทก์ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า สัญญาเกิดขึ้นเพราะจำเลยสำคัญผิดในสิ่งที่เป็นสาระสำคัญของนิติกรรม คือสำคัญผิดในตัวบุคคลซึ่งเป็นคู่กรณีนิติกรรมสัญญาตกเป็นโมฆะ โจทก์ไม่มีสิทธิฟ้องขับไล่จำเลย

- สำคัญผิดในทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งนิติกรรม หมายถึง สำคัญผิดในตัวทรัพย์สินที่คู่กรณีจะต้องส่งมอบแก่กัน ซึ่งเป็นวัตถุแห่งนิติกรรมนั้น

ฎีกาที่ 1161-1162/2499 สามีโจทก์ทำสัญญาขายที่ดินให้จำเลย 1 แปลง แต่โจทก์สำคัญผิดไปทำสัญญาโอนที่ดินให้จำเลย 2 แปลง ติดต่อกัน ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า โจทก์สามารถเรียกที่ดินที่ไม่ได้ขายแต่โอนไปให้จำเลยนั้นคืนจากจำเลยได้ โดยถือว่าส่วนที่เกินไปเป็นการแสดงเจตนาทำนิติกรรมมาโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญของนิติกรรม

ฎีกาที่ 3720/2537 โจทก์ที่ 1 กับจำเลยที่ 1 ทำสัญญาซื้อขายที่ดินกันเพราะเข้าใจว่าที่ดินนั้นสามารถซื้อขายและโอนกันได้โดยไม่ทราบมาก่อนว่าเป็นที่หลวงซึ่งมีกฎหมายห้ามโอนไว้ แสดงว่าโจทก์ที่ 1 และจำเลยที่ 1 เข้าทำสัญญาซื้อขายที่ดินดังกล่าวโดยสำคัญผิดในทรัพย์สินอันเป็นวัตถุแห่งนิติกรรมว่าสามารถโอนกันได้ แต่ความจริงโอนกันไม่ได้เพราะมีกฎหมายห้ามโอนไว้ จึงเป็นการสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญของนิติกรรม สัญญาซื้อขายที่ดินดังกล่าวจึงเป็นโมฆะ คู่กรณีจึงต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิม จำเลยที่ 1 ต้องคืนเงินค่าซื้อที่ดินให้โจทก์ที่ 1

(มีข้อสังเกตว่า กรณีตามฎีกา อาจเข้าหลักเรื่องนิติกรรมโมฆะตามมาตรา 150 เพราะวัตถุประสงค์ของนิติกรรมไม่ชอบด้วยกฎหมายเพราะขัดต่อบทบัญญัติของกฎหมายโดยชัดแจ้ง ซึ่งน่าจะชัดเจนกว่า)

*****ฎ 4997/2549** – ในวันนัดจดทะเบียนขายฝากที่ดิน โจทก์ให้จำเลยที่ 1 พาโจทก์ไปดูที่ดินที่จะขายฝาก จำเลยที่ 1 กลับชี้ให้โจทก์ดูที่ดินของผู้อื่นซึ่งอยู่ติดถนนลาดยาง ซึ่งไม่ใช่ที่ดินจำเลยที่ 1 การที่โจทก์หลงเชื่อและรับฝากที่ดิน (โดยไม่คำนึงว่าโจทก์หวังผลกำไรจากการรับซื้อฝากหรือไม่ เพราะมีใช้สาระสำคัญที่จะทำให้ผลคดีเปลี่ยนแปลงไป) โดยโจทก์เข้าใจว่าที่ดินแปลงที่อยู่ติดถนนลาดยางตามที่จำเลยที่ 1 ชี้ ถือไม่ได้ว่าโจทก์ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงและเป็นกรณีโจทก์รับซื้อฝากโดยสำคัญผิดในทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งนิติกรรมอันเป็นสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญ เป็นโมฆะตามมาตรา 156 จำเลยที่ 1 ต้องคืนเงินให้โจทก์พร้อมดอกเบี้ย

- ความสำคัญผิดในเนื้อหาแห่งนิติกรรม ได้แก่ความสำคัญผิดในข้อความหรือข้อตกลงในนิติกรรมที่เป็นสาระสำคัญของนิติกรรม

ฎีกาที่ 921/2501 ผู้ส่งจ่ายออกตัวแลกเงินให้ผู้ทรง หลังจากผู้ส่งจ่ายออกตัวแลกเงินให้ผู้ทรงแล้ว ปรากฏว่าผู้ทรงไปผ่อนเวลาให้ผู้รับรอง ซึ่งมีผลทำให้ผู้ส่งจ่ายพ้นจากความรับผิดชอบตามตัวแลกเงินนั้น แต่เมื่อตัวแลกเงินนั้นเรียกเก็บเงินไม่ได้ ผู้ทรงกลับมาบอกผู้ส่งจ่ายว่าที่เรียกเก็บเงินไม่ได้เป็นเพราะผู้รับรองปฏิเสธไม่จ่ายเงินให้ ผู้ส่งจ่ายเชื่อและคิดว่าตนมีความรับผิดชอบตามกฎหมาย จึงทำหนังสือรับสภาพหนี้แล้วออกเช็คให้ใหม่แทนตัวแลกเงินนั้น ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า การที่ผู้ส่งจ่ายตัวแลกเงินทำหนังสือรับสภาพหนี้เป็นการกระทำไปโดยสำคัญผิดในสิ่งที่เป็นสาระสำคัญของนิติกรรม เป็นโมฆะ ฉะนั้น เช็คที่ผู้ส่งจ่ายออกให้ไปก็ไม่มีมูลหนี้ ผู้ทรงเช็คจะไปเรียกเก็บเงินตามเช็คนั้นไม่ได้

ฎ 1046-1049/2501 – จำเลยต่อสู้ว่าจำเลยลงชื่อในเอกสารโดยเจตนาทำ สัญญานายหน้ากับโจทก์ แต่กลับเป็นสัญญาจะซื้อขายที่ดิน เป็นการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดใน สาระสำคัญแห่งนิติกรรม ตกเป็นโมฆะ จำเลยนำสืบพยานบุคคลได้ว่าเอกสารไม่ถูกต้อง

***** ความสำคัญผิดที่จะทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะตามมาตรา 156 วรรคแรก จะต้องเป็นความสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญของนิติกรรมเท่านั้น ถ้าไม่ใช่ สาระสำคัญของนิติกรรม ก็ไม่ทำให้การแสดงเจตนาเป็นโมฆะ***** เช่น ความสำคัญผิดใน รายละเอียดต่างๆ ของสัญญาซื้อขายที่ดิน เช่น เรื่องใครเป็นผู้ออกค่าธรรมเนียมในการโอน ไม่ใช่ สาระสำคัญ

ดู ฎ 6809/2541, ฎ 7196/2540***, ฎ 957/2540*** และ ฎ 836/2537

2. การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินซึ่ง ตามปกติถือว่าเป็นสาระสำคัญตามมาตรา 157 – การแสดงเจตนาเป็นโมฆียะ

“มาตรา 157 การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือ ทรัพย์สินเป็นโมฆียะ

ความสำคัญผิดตามวรรคหนึ่ง ต้องเป็นความสำคัญผิดในคุณสมบัติซึ่ง ปกติถือว่าเป็นสาระสำคัญ ซึ่งหากมิได้มีความสำคัญผิดดังกล่าว การอันเป็นโมฆียะนั้นคง จะไม่ได้ทำขึ้น”

- การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินไม่ใช่ เรื่องสำคัญผิดในตัวบุคคลหรือตัวทรัพย์สิน แต่เป็นการสำคัญผิดในสิ่งที่เป็นสาระสำคัญของ นิติกรรม แต่เป็นเรื่องที่ผู้แสดงเจตนาทำนิติกรรมนั้นแสดงเจตนาทำนิติกรรมกับบุคคลหรือแสดง เจตนาทำนิติกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นโดยถูกต้อง เพียงแต่ผู้แสดงเจตนาสำคัญว่าบุคคลที่ตนทำ นิติกรรมด้วยหรือทรัพย์สินที่ตนทำนิติกรรมอันนั้นมีคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งไม่ถูกต้องตรง กับความเป็นจริง ในกรณีนี้ถ้าคุณสมบัติที่ผู้แสดงเจตนาเข้าใจว่าบุคคลหรือทรัพย์สินอันนั้นมีอยู่ ตามปกติแล้วถือได้ว่าคุณสมบัติอันนั้นเป็นสาระสำคัญ ซึ่งถ้าผู้แสดงเจตนาไม่สำคัญผิดเช่นนั้น ก็ จะไม่ทำนิติกรรมกับบุคคลนั้น หรือไม่ทำนิติกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินอันนั้น กรณีเช่นนี้ถือว่า การ เจตนาทำนิติกรรมของบุคคลนั้นเกิดจากความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือในคุณสมบัติ ของทรัพย์สินนั้นเป็นโมฆียะ

- ต้องดูว่าตามลักษณะของนิติกรรมที่ได้มีการแสดงเจตนาทำนิติกรรมว่า คุณสมบัติอันนั้นเกี่ยวเนื่องกับการชำระหนี้หรือการปฏิบัติหน้าที่ตามนิติกรรมที่จะเกิดขึ้นหรือไม่ ถ้า

คุณสมบัติไม่เกี่ยวข้องด้วยเลย ก็ไม่เป็นคุณสมบัติที่เป็นสาระสำคัญของนิติกรรมนั้น เว้นแต่คู่กรณี จะเจาะจงให้คุณสมบัติข้อนั้นเป็นคุณสมบัติที่สำคัญ เช่น จำแม่ครัว (ไม่จำเป็นต้องเต็มว่าเป็น)

ตัวอย่างฎีกาที่ระบุว่าคุณสมบัติของบุคคลและทรัพย์สิน ซึ่งปกตินับว่าเป็น สาระสำคัญของนิติกรรม เช่น

ฎีกาที่ 257/2537 การที่จำเลยซื้อที่ดินพิพาทโดยหลงเชื่อตามที่โจทก์ข้อฉ้อฉลว่า ที่ดินพิพาทติดถนนไม่มีที่ดินแปลงอื่นคั่นอยู่ ซึ่งความจริงที่ดินพิพาทมิได้อยู่ติดถนน ถือว่าจำเลย แสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สินที่จะซื้อ ทำให้สัญญาซื้อขายที่ดินพิพาทเป็น โมฆียะ

ฎีกาที่ 2471/2541 ในขณะที่ทำสัญญาเช่าที่ดินและตึกแถวพิพาท โจทก์ไม่รู้ว่า ที่ดินและตึกแถวพิพาทดังกล่าวอยู่ในแนวเขตที่ดินที่จะถูกเวนคืน ซึ่งหากโจทก์ทราบความจริง โจทก์คงจะไม่ทำสัญญาเช่าดังกล่าวกับจำเลย เพราะโจทก์ไม่สามารถจะดำเนินกิจการร้านค้าบน ที่ดินและตึกแถวพิพาทจนถึงจุดคุ้มทุนและมีกำไรตามความตั้งใจได้ การที่โจทก์ทำสัญญาเช่ากับ จำเลยจึงเป็นการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สินที่เช่า ซึ่งตามปกติถือว่าเป็น สาระสำคัญ การแสดงเจตนาทำสัญญาเช่าของโจทก์จึงเป็นโมฆียะ เมื่อโจทก์มีหนังสือบอกล้าง โมฆียกรรมไปยังจำเลย การอันเป็นโมฆียกรรมดังกล่าวจึงเป็นโมฆะมาแต่เริ่มแรก โจทก์และจำเลย ต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิม จำเลยต้องคืนเงินตามสัญญาเช่าที่ได้รับแก่โจทก์พร้อมดอกเบี้ย

- ฐานะทางกฎหมายของบุคคลเป็นคุณสมบัติของบุคคล ไม่เป็นคุณสมบัติ ที่เป็นสาระสำคัญและหากมีการสำคัญผิดในคุณสมบัติเช่นนั้น ก็ไม่ทำให้การแสดงเจตนาเป็น โมฆียะตามมาตรา 157

อย่างไรก็ดี หากการสำคัญผิดตามมาตรา 156 และมาตรา 157 เกิดขึ้นโดย ความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของบุคคลผู้แสดงเจตนา บุคคลนั้นจะถือเอา ความสำคัญผิดนั้นมาใช้เป็นประโยชน์แก่ตนไม่ได้ (ปพพ.มาตรา 158)

ฎ 357/ 2548 – การที่จำเลยที่ 2 ลงลายมือชื่อในหนังสือค้ำประกันซึ่งยังไม่มี การออกข้อความพร้อมกับมอบสำเนาทะเบียนบ้านและสำเนาบัตรประจำตัวข้าราชการให้ไว้แก่โจทก์ เป็นการกระทำโดยประมาทเลินเล่อซึ่งเป็นการยอมเสี่ยงภัยในการกระทำของตนเองอย่างร้ายแรง แม้ ศ. กับพวกจะนำไปใช้เป็นหลักฐานในการค้ำประกันจำเลยที่ 1 ต่อโจทก์โดยกรอกข้อความใน หนังสือค้ำประกันผิดไปจากเจตนาของจำเลยที่ 2 จำเลยที่ 2 ไม่อาจอ้างความสำคัญผิดนั้นมาใช้ ประโยชน์แก่ตน ตาม ปพพ. มาตรา 158 จำเลยที่ 2 จึงต้องร่วมรับผิดชอบกับจำเลยที่ 1 ต่อโจทก์ตาม สัญญาค้ำประกัน

ฎ 3360-3410/2543 – การขายทอดตลาดที่ดินพิพาทโดยเจ้าพนักงานบังคับคดีแตกต่างจากการขายที่ดินตามปกติทั่วไป เพราะประกาศขายทอดตลาดจะระบุรายละเอียดต่างๆ ของที่ดินพิพาทไว้ชัดเจนและเปิดเผยต่อประชาชนทั่วไป ผู้เข้าประมูลมีโอกาสตรวจสอบความถูกต้องได้ ที่ผู้ร้องอ้างว่าสำคัญผิดว่าที่ดินอยู่ติดกับที่ดินผู้ร้อง โดยผู้ร้องมิได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องในที่ตั้งของที่ดินพิพาทก่อนที่จะเข้าประมูลสุ่มราคาต่างๆ ที่สามารถกระทำได้ จึงเป็นความบกพร่องของผู้ร้องเองและถือว่าประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ผู้ร้องไม่อาจอ้างความสำคัญผิดในที่ตั้งที่ดินแปลงพิพาทได้ ตามมาตรา 158

ข. การแสดงเจตนาเพราะกลฉ้อฉล – มาตรา 159 “การแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉลเป็นโมฆียะ

การถูกกลฉ้อฉลที่จะเป็นโมฆียะตามวรรคหนึ่ง จะต้องถึงขนาดซึ่งถ้ามิได้มีกลฉ้อฉลดังกล่าว การอันเป็นโมฆียะนั้นคงจะมีได้กระทำขึ้น

ถ้าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉลโดยบุคคลภายนอก การแสดงเจตนาอันจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้หรือควรจะได้รู้ถึงกลฉ้อฉลนั้น”

การแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉล หมายถึง การแสดงเจตนาที่ได้มาเพราะมีการใช้อุบายหลอกลวงให้ผู้แสดงเจตนาทำนิติกรรม โดยผู้ที่ใช้อุบายหลอกลวงนั้นได้กล่าวข้อความอันเป็นเท็จหรือแก้งปกปิดความจริงเอาไว้เพื่อจะหลอกลวงให้ผู้แสดงเจตนาหลงเชื่อตามที่ได้หลอกลวง

กลฉ้อฉลนี้ หากมองในด้านผู้ถูกฉ้อฉล ก็เป็นเรื่องผู้ถูกฉ้อฉลแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในข้อเท็จจริงนั่นเอง คือเข้าใจข้อเท็จจริงผิดไปจากความเป็นจริง ดังนั้น การแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉลเป็นการแสดงเจตนาที่ตรงกับเจตนาที่อยู่ໃใจ (แต่เกิดจากความเข้าใจในข้อเท็จจริงที่ผิดไปเพราะถูกอีกฝ่ายหรือคนภายนอกหลอกลวงให้หลงเชื่อในข้อเท็จจริงนั้น) ซึ่งต่างกับเจตนาซ่อนเร้นและเจตนาลวง (แสดงเจตนาไม่ตรงกับเจตนาที่อยู่ໃใจ) – ฎ 1955/2538

การแสดงเจตนาเพราะกลฉ้อฉลเป็นการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดทุกกรณี แต่การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดไม่จำเป็นต้องเกิดจากกลฉ้อฉลเสมอไป คือ

- หากสำคัญผิด ก็ต้องดูว่าเรื่องอะไร หากสำคัญผิดในสาระสำคัญของนิติกรรม ก็เป็นโมฆะ แต่หากสำคัญผิดในคุณสมบัติ ก็เป็นโมฆียะ
- ส่วนถูกกลฉ้อฉลนั้น ไม่ได้ทำให้การแสดงเจตนาเป็นโมฆียะเสมอไป เพราะกลฉ้อฉลต้องถึงขนาด คือถึงขนาดว่าถ้าไม่มีกลฉ้อฉลเช่นนั้น ก็จะไม่มีการแสดงเจตนาทำนิติกรรมกันเลย

- ในกรณีการใช้กลล่อกลลทำให้ผู้แสดงเจตนาสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินซึ่งตามปกตินับว่าเป็นสาระสำคัญ แม้จะใช้กลล่อกลลไม่ถึงขนาด นิติกรรมก็เป็นโมฆียะ

- แต่ถ้าเป็นการใช้อุบายหลอกลวงให้ผู้แสดงเจตนาสำคัญผิดในลักษณะของนิติกรรมหรือสำคัญผิดในทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งนิติกรรม หรือสำคัญผิดในสิ่งที่เป็นสาระสำคัญอื่นของนิติกรรม ถ้ามองจากแง่ของการแสดงเจตนาเพราะถูกกลล่อกลล การแสดงเจตนาเป็นเพียงโมฆียะ แต่ถ้ามองจากแง่ของการแสดงเจตนาเพราะสำคัญผิดในลักษณะของนิติกรรมหรือเป็นสิ่งที่ เป็นสาระสำคัญของนิติกรรม การแสดงเจตนาไม่ใช่เป็นเพียงโมฆียะ แต่จะเป็นโมฆะ --- แนวคำวินิจฉัยของศาลฎีกามักออกในทางให้นิติกรรมเป็นโมฆะ เช่น

ฎ 6103/ 2545 – โจทก์ตกลงขายที่ดินให้แก่จำเลยที่ 1 โดยสำคัญผิดในราคาที่ดินเพราะถูกนายหน้าหลอกลวง ซึ่งจำเลยที่ 1 รู้หรือควรจะได้รู้ถึงการหลอกลวงดังกล่าว การที่โจทก์สำคัญผิดในเรื่องราคาทรัพย์สินที่ตกลงซื้อขายกัน แม้มิใช่สำคัญผิดในลักษณะของนิติกรรมหรือตัวบุคคลซึ่งเป็นคู่กรณีหรือทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งนิติกรรม แต่ราคาทรัพย์สินที่ตกลงซื้อขายกันย่อมมีความสำคัญมากพอกับตัวทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งนิติกรรม จึงถือว่าโจทก์แสดงเจตนาทำนิติกรรมโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญของนิติกรรมตาม ปพพ. มาตรา 156

เมื่อนิติกรรมซื้อขายที่ดินเกิดจากการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมและเกิดจากกลล่อกลลในขณะเดียวกัน แต่ผลทางกฎหมายต่างกัน กล่าวคือ นิติกรรมที่เกิดจากการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมมีผลเป็นโมฆะตามมาตรา 156 แต่นิติกรรมที่เกิดจากการแสดงเจตนาเพราะถูกกลล่อกลลมีผลเป็นโมฆียะตามมาตรา 159 จึงต้องถือว่านิติกรรมเป็นโมฆะ เพราะเป็นผลดีต่อผู้แสดงเจตนาทำนิติกรรมโดยบกพร่องยิ่งกว่าเป็นโมฆียะ

ฎ 6396/ 2545 – โจทก์ทั้งสองทำนิติกรรมขายที่ดินให้แก่จำเลยที่ 1 เพราะกลล่อกลลของจำเลยที่ 1 เมื่อโจทก์ฟ้องขอให้เพิกถอนนิติกรรม ย่อมถือว่าโจทก์ได้บอกล้างโมฆียะกรรมนั้นแล้ว นิติกรรมการซื้อขายที่ดินจึงตกเป็นโมฆะ จำเลยที่ 2 ทราบว่าจำเลยที่ 1 ได้ที่ดินมาจากโจทก์ทั้งสองด้วยวิธีการอันไม่ถูกต้องชอบธรรม จึงเป็นการได้ที่ดินมาโดยไม่สุจริต การบอกล้างโมฆียะกรรมของโจทก์ทั้งสองย่อมยกเป็นข้อต่อสู้จำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกได้ ตาม ปพพ. **มาตรา 160** โจทก์ทั้งสองจึงมีสิทธิขอเพิกถอนสัญญาขายฝากที่ดินระหว่างจำเลยที่ 1 กับจำเลยที่ 2 ได้

ฎ 3191/ 2547

ฎ 1063/2549*** - จำเลยที่ 1 หลอกหลวงโจทก์ ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินให้ลงลายมือชื่อในสัญญากู้ยืมเงินและสัญญาจำนองที่ดินไว้กับจำเลยที่ 2 นิติกรรมเกิดขึ้นเพราะกลลวงของจำเลยที่ 1 เป็นโมฆียะ ตามมาตรา 159 วรรคหนึ่ง จำเลยที่ 2 ร่วมรู้เห็นด้วยกับการกระทำของจำเลยที่ 1 นิติกรรมจำนองระหว่างจำเลยที่ 2 กับโจทก์เป็นโมฆียะ โจทก์ยอมมีสิทธิบอกล้างได้ตามมาตรา 175 และการที่โจทก์ฟ้องคดีถือได้ว่าบอกล้างแล้ว นิติกรรมเป็นโมฆะตามมาตรา 176 (จำเลยที่ 2 กล่าวอ้างมาตรา 160 ไม่ได้เพราะตนไม่สุจริต)

ฎีกาที่ 921/2501 ผู้ทรงตัวแลกเงินยอมผ่อนเวลาการจ่ายเงินให้แก่ผู้จ่ายเงินตามตัวแลกเงินโดยมิได้ตกลงกับผู้ส่งจ่ายเสียก่อน ผู้ทรงตัวแลกเงินนั้นยอมสิ้นสิทธิที่จะไต่เบี่ยง และผู้ส่งจ่ายก็พ้นจากความรับผิดชอบใดๆ ตามกฎหมายต่อผู้ทรง ในกรณีดังกล่าวข้างต้น ถ้าผู้ส่งจ่ายยอมทำหนังสือรับสภาพหนี้ให้แก่ผู้ทรง ก็ยอมถือได้ว่าเป็นการสำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิติกรรม เพราะขณะนี้ไม่มีหนี้อะไรเหลืออยู่แล้ว แม้หนี้เดิมตาม ปพพ.มาตรา 1005 ก็ไม่ต้องรับผิดชอบรับสภาพหนี้จึงเป็นโมฆะ ตาม ปพพ.มาตรา 119

- การทำกลลวงโดยการนิ่ง

การปกปิดไม่บอกความจริงมิได้เป็นกลลวงเสมอไป การปกปิดความจริงจะเป็นกลลวงต้องเป็นไปตามมาตรา 162 **“ในนิติกรรมสองฝ่าย การที่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งจงใจนิ่งเสียไม่แจ้งข้อความจริงหรือคุณสมบัติอันคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งมิได้รู้ การนั้นจะเป็นกลลวงหากพิสูจน์ได้ว่าถ้ามิได้นิ่งเสียเช่นนั้น นิติกรรมนั้นก็คงจะมีได้กระทำให้ขึ้น”**

1. กรณีที่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งปกปิดไม่บอกความจริงโดยการนิ่ง – มาตรา 162

- การนิ่งที่จะเป็นกลลวงได้จะเกิดขึ้นเฉพาะในนิติกรรมสองฝ่ายและการนิ่งจะเป็นกลลวงได้ ผู้ที่นิ่งจะต้องมีหน้าที่จะต้องแจ้งความจริงให้อีกฝ่ายทราบแล้วนิ่งเสียไม่บอกความจริง จึงจะถือว่าเป็นกลลวง เช่น เรื่องการประกันภัย มาตรา 865

ฎีกาที่ 2076/2514 ผู้เอาประกันชีวิตรู้ตัวว่าป่วยเป็นมะเร็ง รักษามานานแล้วไม่หาย ไปยื่นเรื่องขอประกันชีวิต บริษัทรับประกันชีวิตสอบถามประวัติผู้เอาประกันชีวิตปกปิดไม่ออกว่าเป็นโรคมะเร็ง ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าสัญญาเป็นโมฆียะ

- นิติกรรมที่เป็นโมฆียะเพราะถูกกลลวงโดยการนิ่งโดยทั่วไปจะเป็นเรื่องผู้เอาประกันชีวิตละเว้นไม่เปิดเผยเรื่องสุขภาพ – ซึ่งการละเว้นไม่เปิดเผยความจริงเช่นว่านี้ จะต้อง

ละเว้นไม่เปิดเผยข้อความจริงที่จะทำให้อีกฝ่ายไม่ยอมทำสัญญาประกันชีวิต และรวมถึงการไม่บอกความจริงที่จะจูงใจให้อีกฝ่ายเรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้นด้วย เช่น **ฎีกาที่ 3428-3429/2529** ข้อความจริงเกี่ยวกับรายได้และความสามารถในการหารายได้ของผู้เอาประกันภัย ตลอดจนข้อที่ผู้เอาประกันภัยเคยถูกบริษัทประกันชีวิตอื่นปฏิเสธไม่ยอมรับประกันภัยหรือลดจำนวนเงินที่ขอเอาประกันชีวิต

ฎีกาที่ 1131/2532 การนิ่งเสียไม่ไขข้อความจริงอันจะถือว่าเป็นกลฉ้อฉล จะต้องเป็นการนิ่งในพฤติการณ์ที่คู่กรณีมีหน้าที่ควรจะบอกความจริงหรือเป็นการนิ่งประกอบด้วยพฤติการณ์อันแสดงออกซึ่งทำให้อีกฝ่ายหนึ่งหลง

- การจะมีโครงการตัดถนนผ่านที่ดินที่จะซื้อขายหรือไม่ ไม่ใช่หน้าที่ผู้ซื้อที่จะบอกข้อความจริงดังกล่าว
- แต่บางกรณีแม้ไม่มีกฎหมายกำหนดให้บุคคลมีหน้าที่ต้องแจ้งความจริง แต่เป็นเรื่องบุคคลมีหน้าที่ตามขนบธรรมเนียมประเพณีประกอบด้วยศีลธรรมอันดีในพฤติการณ์ที่ จะต้องแจ้งความจริงให้อีกฝ่ายทราบแล้วไม่แจ้ง ก็อาจถือว่าการนิ่งดังกล่าวเป็นกลฉ้อฉลได้ เช่น **ฎีกาที่ 3382/2525** เรื่องโจทก์ไปซื้อที่ดินที่มีสายไฟฟ้าแรงสูงผ่านแล้วเจ้าของที่ดินไม่ยอมบอก (ดูฎีกา 1955/2538)

2. กลฉ้อฉลที่เกิดจากบุคคลภายนอกเป็นผู้ปกปิดความจริง – มาตรา 159 วรรคท้าย “ถ้าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉลโดยบุคคลภายนอก การแสดงเจตนาอันนั้นจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อคู่กรณีฝ่ายหนึ่งได้รู้หรือควรจะได้รู้ถึงกลฉ้อฉลนั้น”

- กลฉ้อฉลถึงขนาด หมายถึงว่า ถ้ามิได้มีกลฉ้อฉลดังกล่าว การอันเป็นโมฆียะนั้นคงจะมีได้กระทำขึ้น ตามมาตรา 159 วรรคสอง ฉะนั้น กลฉ้อฉลนั้นจะต้องเป็นกลฉ้อฉลที่เป็นเหตุชักจูงใจให้ผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาเข้าทำนิติกรรม ซึ่งถ้าไม่มีการใช้กลฉ้อฉลเช่นนั้นแล้ว นิติกรรมนั้นจะไม่มีกระทำขึ้นเลย – ต้องดูข้อเท็จจริงและพฤติการณ์เป็นเรื่องๆ ไป

***** ฎีกาที่ 2853/2525** คดีนี้โจทก์ทำสัญญาว่าถ้าจะขายที่ดินที่ให้เช่าจะต้องให้ผู้เช่ามีโอกาสซื้อก่อน แต่ปรากฏว่าจำเลยได้มาหลอกโจทก์ว่า ผู้เช่ายอมให้โจทก์ขายที่ดินให้แก่ตนได้ โจทก์จึงทำสัญญาจะซื้อขายที่ดินให้แก่จำเลย ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า จำเลยซึ่งเป็นผู้จะขายอ้างว่า โจทก์ซึ่งเป็นผู้จะซื้อใช้อุบายหลอกจูงด้วยการนำความเท็จมาแจ้งว่าผู้เช่าที่ดินยอมให้ จำเลยซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินขายที่ดินพิพาทได้นั้น แม้จะเป็นความจริง ก็ไม่ใช่กลฉ้อฉลถึงขนาดที่จะทำให้สัญญาจะซื้อขายที่เจ้าของที่ดินกับผู้ซื้อทำกันเป็นโมฆียะ เพราะความจริงแล้วตามสัญญาเช่า

ระหว่างจำเลยกับผู้เช่า กำหนดให้เป็นหน้าที่ของจำเลย ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินและผู้ให้เช่าที่ดินที่จะแจ้งให้ผู้เช่าทราบว่าจำเลยจะขายที่ดินให้ใครในราคาเท่าไร เพื่อให้โอกาสผู้เช่าซื้อก่อน มิใช่หน้าที่ของโจทก์ซึ่งเป็นผู้จะซื้อที่ดินนั้นที่จะต้องแจ้งให้เจ้าของที่ดินซึ่งเป็นผู้ให้เช่าที่ดินทราบว่าผู้เช่าจะซื้อหรือไม่ ฉะนั้น แม้ผู้จะซื้อเป็นคนมาหลอกผู้จะขายเจ้าของที่ดินว่าผู้เช่าที่ดินยอมให้ขายที่ดิน ก็ไม่ทำให้การแสดงเจตนาของผู้จะขายเสื่อมเสีย ถือว่าเป็นกลฉ้อฉลไม่ถึงขนาด

- กลฉ้อฉลเพื่อเหตุ หมายถึง กลฉ้อฉลไม่ถึงขนาดที่เป็นเหตุจูงใจให้ผู้แสดงเจตนาตัดสินใจว่าจะทำหรือไม่ทำนิติกรรมนั้น เพียงแต่ผู้แสดงเจตนามีเจตนาจะทำนิติกรรมนั้นอยู่แล้ว แต่เพราะกลฉ้อฉลนั้นเป็นเหตุจูงใจให้ผู้แสดงเจตนายอมรับข้อกำหนดหนักกว่าปกติ ซึ่งถ้าไม่มีกลฉ้อฉลเช่นนั้น ผู้แสดงเจตนาจะไม่ยอมรับ กรณีเช่นนี้ ผู้แสดงเจตนามีสติเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดจากเหตุฉ้อฉลนั้นได้ ตามมาตรา 161 “ถ้ากลฉ้อฉลเป็นแต่เพียงเหตุจูงใจให้คู่กรณีฝ่ายหนึ่งยอมรับข้อกำหนดอันหนักยิ่งกว่าที่คู่กรณีฝ่ายนั้นจะยอมรับโดยปกติคู่กรณีฝ่ายนั้นจะบอกล้างการนั้นหาได้ไม่ แต่ชอบที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดจากกลฉ้อฉลนั้นได้”

ฎีกาที่ 1559/2524 จำเลยเจตนาจะซื้อเครื่องใส่สันทากาวซึ่งเป็นเครื่องทำปกหนังสือ โจทก์กับคนของจำเลยร่วมกันใช้กลฉ้อฉล ทำให้จำเลยต้องซื้อจากโจทก์ในราคาแพงกว่าปกติ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า เป็นกลฉ้อฉลเพื่อเหตุ จำเลยบอกล้างสัญญาซื้อขายไม่ได้ ได้แต่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทน คือจำนวนเงินที่จำเลยต้องจ่ายไปเกินกว่าราคาแท้จริงของเครื่องใส่ทากาวนั้น

ฎีกา 6103/2548**

ฎีกาที่ 4045/2534 จำเลยโฆษณาไต่ถามคุณสมบัติของรถยนต์ที่ขายให้โจทก์ว่าเป็นรถยนต์รุ่นใหม่ เพิ่งพ่นสีใหม่เป็นสีเดิม ความจริงเป็นรถยนต์รุ่นเก่าเคยเปลี่ยนสีมาหลายครั้ง จากนั้นแล้วจำเลยยังกล่าวอ้างคุณสมบัติของรถยนต์ที่ไม่เป็นความจริงอีกหลายประการ โจทก์ตกลงซื้อรถโดยหลงเชื่อคำไต่ถามของจำเลย ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า การซื้อขายรถยนต์เกิดจากกลฉ้อฉลให้สำคัญผิดในคุณสมบัติของทรัพย์สินที่ซื้อขาย แต่รถยนต์ก็ยังเป็นรถยนต์ยี่ห้อเดียวกับที่โจทก์ต้องการซื้อ กลฉ้อฉลของจำเลยไม่ถึงขนาดที่คาดได้ว่าถ้าไม่มีกลฉ้อฉลเช่นนั้น โจทก์จะไม่ซื้อรถยนต์จากจำเลย โจทก์เพียงแต่ยอมรับข้อกำหนดอันหนักขึ้นเท่านั้น โจทก์มีสิทธิที่จะเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยได้ แต่จะบอกล้างสัญญาซื้อขายไม่ได้

ฎีกาที่ 763/2548***, ฎีกา 3626/2546 และ 5975/2540

- ผลของการบอกล้างไม่เสียกรรมเพราะถูกกลฉ้อฉล – มาตรา 160 นั้น ห้ามมิให้ยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริต

***ปฏิภาที่ 1522/2546 โจทก์เป็นเจ้าของที่ดิน แต่ให้ ผ. มีชื่อถือกรรมสิทธิ์แทน แม้จำเลยที่ 1 จะหลอกลวงกลซื้อฉฉฉโจทก์และ ผ. จนโจทก์และ ผ. ตกลงทำสัญญาซื้อขายและโอนกรรมสิทธิ์ให้จำเลยที่ 1 อันทำให้นิติกรรมตกเป็นโมฆียะ และโจทก์บอกล้างแล้วก็ตาม แต่จำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกรับซื้อฝากที่ดินพิพาทไว้จากจำเลยที่ 1 โดยสุจริตและมีค่าตอบแทน การที่ภายหลังโจทก์ไปขอไถ่ถอนที่ดินพิพาทคืนจากจำเลยที่ 2 ในขณะที่ยังไม่ครบกำหนดที่จำเลยที่ 1 จะไปไถ่ถอนคืนจากจำเลยที่ 2 ได้ตามสัญญา และจำเลยที่ 2 ไม่ยอมให้โจทก์ไถ่ถอน โจทก์ก็ไม่สามารถเอาเหตุกลซื้อฉฉต่อโจทก์และ ผ. อันทำให้นิติกรรมเป็นโมฆียะที่โจทก์ได้บอกล้างแล้วขึ้นต่อผู้จำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริตและได้ที่ดินพิพาทมาโดยมีค่าตอบแทนก่อนมีการบอกล้างโมฆียกรรมได้ ตาม ปพพ.มาตรา 160 ประกอบมาตรา 1329

- กลซื้อฉฉด้วยกันทั้งสองฝ่าย - มาตรา 163 – ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะกล่าวอ้างกลซื้อฉฉของอีกฝ่ายหนึ่งเพื่อบอกล้างการนั้น หรือเรียกค่าสินไหมทดแทนมิได้ และไม่ ว่ากลซื้อฉฉนั้นจะเป็นการใช้กลซื้อฉฉถึงขนาดหรือใช้กลซื้อฉฉเพียงเพื่อเหตุหรือไม่ก็ตาม

ค. การแสดงเจตนาเพราะถูกข่มขู่ – มาตรา 164 วรรคหนึ่ง “การแสดงเจตนาเพราะถูกข่มขู่เป็นโมฆียะ”

“การข่มขู่” เป็นเรื่องและผู้แสดงเจตนาทำนิติกรรมถูกบังคับให้เกิดความกลัวภัยแล้วก็แสดงเจตนาทำนิติกรรมออกมา เพราะความกลัวภัยที่ถูกขู่ไว้

- การข่มขู่ต้องถึงขนาด ตามมาตรา 164 วรรคสอง*** คือ จะต้องเป็นการข่มขู่ที่จะให้เกิดภัยอันใกล้จะถึง และร้ายแรงถึงขนาดที่จะจูงใจให้ผู้ถูกข่มขู่มีมูลต้องกลัว ซึ่งถ้ามิได้มีการข่มขู่เช่นนั้น การนั้นก็คงจะไม่ทำขึ้น ซึ่งแยกองค์ประกอบได้ 6 ประการ คือ

1. ผู้ข่มขู่อาจเป็นคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุคคลภายนอก หรือบุคคลทั้งสองกรณี ร่วมกันข่มขู่ก็ได้
2. ผู้ข่มขู่จะต้องมีเจตนาข่มขู่ผู้ที่แสดงเจตนาทำนิติกรรม และการข่มขู่จะต้องเป็นเรื่องของการข่มขู่ว่าจะกระทำการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย
3. ผู้ถูกข่มขู่ต้องมีมูลกลัวภัยที่จะเกิดจากการข่มขู่ (มาตรา 167 วางหลักในการวินิจฉัย ให้พิเคราะห์ถึงเพศ อายุ ฐานะ สุขภาพอนามัย และภาวะแห่งจิตของผู้แสดงเจตนา ตลอดจนพฤติการณ์และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อันเกี่ยวกับการนั้น)
4. จะต้องเป็นภัยที่ใกล้จะถึง
5. ต้องเป็นภัยที่ร้ายแรงถึงขนาดที่จูงใจให้ผู้ถูกข่มขู่มีมูลต้องกลัว – เปรียบเทียบระหว่างการทำนิติกรรมที่ถูกขู่ให้ทำ กับภัยที่ขู่ว่าจะก่อให้เกิดขึ้น ว่าอันไหนร้ายแรงกว่ากัน

6. ถ้าไม่มีการข่มขู่เช่นนั้น จะไม่มีการแสดงเจตนาทำนิติกรรม

การกระทำซึ่งกฎหมายไม่ยอมให้ถือว่าการข่มขู่ คือมาตรา 165 การขู่ว่าจะใช้สิทธิตามปกตินิยม ไม่ถือว่าการข่มขู่ และการใดที่ทำไปเพราะนับถือยำเกรง ไม่ถือว่าการนั้นได้ทำลงเพราะถูกข่มขู่

▪ การขู่ว่าจะฟ้องคดีแพ่งหรือคดีอาญา หรือแจ้งความให้เจ้าพนักงานดำเนินคดีต่อผู้ถูกขู่ นั้น ถ้าผู้ขู่มีสิทธิที่จะดำเนินคดีเช่นนั้นต่อผู้ถูกขู่แล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นการข่มขู่ที่จะทำให้นิติกรรมเป็นโมฆียะ ถือเป็นการขู่ว่าจะใช้สิทธิตามปกตินิยม

ฎีกาที่ 380/2523 เจ้าหนี้ขู่ว่าจะฟ้องคดีแพ่งต่อศาลเพื่อให้ลูกหนี้ชำระหนี้

ฎีกาที่ 1331/2525 ลูกจ้างกระทำการที่ส่อว่าทุจริตเกี่ยวกับการเงิน นายจ้างบอกให้ลูกจ้างลาออกไม่อย่างนั้นจะดำเนินคดีกับลูกจ้าง ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า เป็นการขู่ว่าจะใช้สิทธิตามปกตินิยม ฉะนั้น เมื่อลูกจ้างลาออกก็ถือไม่ได้ว่านายจ้างเลิกจ้าง ถือไม่ได้ว่าที่ลาออกไปนั้นเพราะถูกข่มขู่ การขู่ว่าจะดำเนินคดีถือว่าการขู่ว่าจะใช้สิทธิตามปกตินิยม

*** ฎีกาที่ 2103/2545 โจทก์เป็นนิติบุคคลประกอบกิจการโรงแรมได้ทำสัญญาซื้อกระแสไฟฟ้าจากจำเลยที่ 1 แม้โจทก์จะปฏิเสธว่าไม่ได้ทำละเมิด แต่เมื่อมีกรณีละเมิดการใช้ไฟฟ้าของโจทก์เกิดขึ้นตามสัญญาซื้อขายไฟฟ้า ซึ่งมีข้อความว่า “หากผู้ซื้อไม่ปฏิบัติตามสัญญานี้หรือปฏิบัติผิดเงื่อนไขในการซื้อขายไฟฟ้าข้อหนึ่งข้อใด ผู้ซื้อยินยอมให้ผู้ขายงดจ่ายไฟฟ้าให้แก่ผู้ซื้อได้ทันที โดยผู้ขายไม่ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายใดๆ ทั้งสิ้น ผู้ซื้อและผู้ขายตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญาแต่ละฝ่ายในอันที่จะปฏิบัติตามสัญญาซื้อขายไฟฟ้าด้วยความสุจริตและจะไม่กระทำการใดๆ หรือยอมให้ผู้อื่นกระทำการใดอันมีลักษณะเป็นการละเมิดการใช้ไฟฟ้า การละเมิดการใช้ไฟฟ้า หมายถึงการทำลายหรือตัดแปลงแก้ไขมาตรวัดไฟฟ้า และ/หรืออุปกรณ์ประกอบใดๆ ... ทำให้มาตรวัดไฟฟ้าอ่านคลาดเคลื่อน...” นอกจากนี้ในกรณีละเมิดการใช้ไฟฟ้าตามสัญญาฯ ยังระบุว่า “กรณีละเมิดการใช้ไฟฟ้าทางด้านกิโลวัตต์ และ/หรือกิโลวัตต์ชั่วโมง ผู้ซื้อต้องชดเชยค่าละเมิดการใช้ไฟฟ้า...” ดังนั้น การที่จำเลยมีหนังสือแจ้งให้โจทก์นำเงินค่าละเมิดสิทธิการใช้ไฟฟ้าไปชำระแก่ฝ่ายจำเลยตามฟ้อง หากไม่ชำระภายในกำหนดจะงดจ่ายกระแสไฟฟ้าให้แก่โจทก์ จึงเป็นการกระทำไปตามสิทธิในสัญญาซื้อขายไฟฟ้าโดยเชื่อว่ามีสิทธิกระทำได้ ถือว่าเป็นการใช้สิทธิตามปกติ หากใช่เป็นการข่มขู่ อันจะทำให้หนังสือรับสภาพหนี้ตามฟ้องเป็นโมฆียะดังที่โจทก์อ้างไม่

นอกจากนี้มี ฎีกาที่ 2968/2516, 3572/2532, 2285/2533, 5334/2533, 672/2519

ตัวอย่างฎีกาที่ไม่ถือว่าเป็นการข่มขู่ว่าจะใช้สิทธิตามปกตินิยม คือ ฎีกาที่ 707-708/2505 จำเลยทำหนังสือรับรองให้โจทก์ว่าที่ดินจำเลยขายฝากให้โจทก์หลุดเป็นสิทธิแก่โจทก์แล้ว เหตุที่จำเลยยอมทำหนังสือนั้นเนื่องจากถูกโจทก์ข่มขู่ว่าจะให้เจ้าพนักงานตำรวจจับจำเลยฐานออกเช็คไม่มีเงิน ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า หนังสือสละสิทธิไถ่ที่ดินขายฝากเป็นโมฆียะ เพราะเป็นการที่จำเลยแสดงเจตนาทำนิติกรรมเพราะถูกข่มขู่

▪ การข่มขู่จะเอาอำนาจซึ่งไม่ใช่อำนาจที่จะดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมปกติมาใช้บังคับแก่ผู้ถูกข่มขู่ ซึ่งทำให้ผู้ถูกข่มขู่กลัวแล้วก็แสดงเจตนาทำนิติกรรมไปนั้น การแสดงเจตนาทำนิติกรรมของผู้แสดงเจตนาที่ถูกข่มขู่อย่างนั้นถือว่าเกิดจากการถูกข่มขู่

▪ ความกลัวเพราะนับถือยำเกรง ไม่ถือว่าเป็นการข่มขู่ เช่นความยำเกรงต่อพ่อแม่ หรือของศิษย์ที่นับถือยำเกรงครูบาอาจารย์

ฎีกา 5588/2540 (ไม่ใช่การใช้สิทธิตามปกตินิยม เป็นการข่มขู่ เป็นโมฆียะ)

(5) เป็นการกระทำที่มีวัตถุประสงค์ที่จะก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง คือการก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ

คำว่า “สิทธิ” นั้นหมายถึง ทั้งบุคคลสิทธิ และทรัพย์สินสิทธิ

ฎ. 214/ 2477 และ ฎ. 1074/2477 วินิจฉัยว่า การร้องทุกข์ในความผิดอาญาที่ย่อมความได้ไม่ใช่นิติกรรม และการฟ้องคดีอาญาก็ไม่ใช่นิติกรรม แต่เป็นเพียงกิจการในกระบวนการพิจารณาคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอย่างหนึ่งเท่านั้น

ฎ. 3976/ 2529 – การฟ้องคดีแพ่งไม่ใช่เป็นการทำนิติกรรม เพราะไม่ได้มุ่งต่อการผูกนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เพื่อก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ แต่เป็นการขอให้บังคับตามสิทธิของตนที่มีอยู่แล้วและถูกโต้แย้งตาม ป.วิ.พ. มาตรา 55

แต่ การถอนคำร้องทุกข์หรือยอมความในคดีอาญา รวมไปถึงการถอนฟ้องคดีอาญา ถือว่าเป็นนิติกรรม เพราะเป็นการแสดงเจตนาของบุคคลที่กระทำโดยมุ่งประสงค์จะให้เกิดการระงับซึ่ง

สิทธิ เช่น **ฎีกาที่ 1074/2477** คดีนี้ผู้แทนโดยชอบธรรมฟ้องคดีอาญาแทนผู้เสียหายซึ่งเป็นผู้เยาว์ ต่อมาผู้เสียหายได้ขอถอนฟ้องคดีอาญาด้วยตนเองโดยไม่ได้ได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม การถอนฟ้องคดีอาญาดังกล่าวไม่ชอบ เนื่องจากการถอนฟ้องคดีอาญาถือว่าเป็นนิติกรรมอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการระงับเสียซึ่งสิทธิที่จะดำเนินคดีต่อไป เมื่อเป็นนิติกรรมแล้ว ผู้เยาว์กระทำโดยไม่ได้ได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม การถอนฟ้องจึงไม่ชอบ

ฎีกาที่ 3590/2538*** - การทำเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลที่คู่ความตกลงกันให้ศาลวินิจฉัยชี้ขาดในประเด็นที่คู่ความทำกันเป็นข้อแพ้ชนะ มิใช่มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคลเพื่อก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิตามมาตรา 112 (เดิม) จึงไม่เป็นนิติกรรมที่โจทก์ที่ 2 ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองฟ้องคดีต่อศาลแทนโจทก์ที่ 1 ซึ่งเป็นผู้เยาว์จะต้องได้รับอนุญาตจากศาลตามมาตรา 1574 เสียก่อน

ฎีกาที่ 4826/2537

ประเภทของการแสดงเจตนา

(1) **การแสดงเจตนาต่อบุคคลผู้อยู่เฉพาะหน้า** – มาตรา 168 ถือว่าการแสดงเจตนามีผลเมื่อผู้รับการแสดงเจตนาได้ทราบและเข้าใจถึงการแสดงเจตนาขึ้นเมื่อใด ก็จะมีผลทันที

(2) **การแสดงเจตนาต่อบุคคลที่ไม่ได้อยู่เฉพาะหน้า** – มาตรา 169 **วรรคหนึ่ง** ถือว่ามีผลสมบูรณ์ตั้งแต่วันที่การแสดงเจตนาขึ้นไปถึงผู้รับการแสดงเจตนา โดยคำว่า **“ไปถึงผู้รับการแสดงเจตนา”** หมายความว่า การแสดงเจตนาขึ้นไปอยู่ในอำนาจของผู้รับการแสดงเจตนาที่จะทราบการแสดงเจตนาขึ้น โดยไม่คำนึงว่าผู้รับการแสดงเจตนาจะต้องทราบการแสดงเจตนาเหมือนอย่างกรณีแสดงเจตนาต่อบุคคลผู้อยู่เฉพาะหน้า

▪ **ศาลฎีกาวางหลักว่า การพยายามหลีกเลี่ยงต้องถือว่าการแสดงเจตนาไปถึงแล้วและมีผล**

ฎีกาที่ 374-375/2523 ส่งจดหมายบอกกล่าวบังคับจำนองทางไปรษณีย์ไปถึงผู้จำนองที่ภูมิลำเนาของผู้จำนอง ผู้จำนองไม่ยอมรับ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า มีผู้รับแล้วไม่ยอมรับเป็นการหลีกเลี่ยง ถือได้ว่าได้บอกกล่าวบังคับจำนองแล้ว

ฎีกาที่ 318/2501 – ผู้จำนองปฏิเสธว่าไม่ได้รับคำบอกกล่าวบังคับจำนอง คำพยานโจทก์ฟังได้ความว่าผู้รับจำนองนำหนังสือบอกกล่าวบังคับจำนองไปส่งให้ผู้จำนองที่ร้านค้าของผู้จำนองฯ ไม่ยอมรับ จึงวางหนังสือไว้ต่อผู้จำนอง ดังนี้ ฟังได้ว่า ผู้จำนองได้รับบอกกล่าวบังคับจำนองแล้ว

ฎ 3337/2522 – ผู้จำนองย้ายไปรับราชการต่างจังหวัด ทนายความของ เจ้าหนี้ส่งหนังสือแจ้งการบังคับจำนองไปยังผู้จำนองตามภูมิลำเนาในกรุงเทพมหานคร มีผู้ลงชื่อ รับแทน เวลามากรุงเทพฯ ทุกครั้ง ผู้จำนองพักที่ภูมิลำเนาเดิมซึ่งครอบครัวมิได้ย้ายไปที่อื่น ฟังได้ว่าผู้จำนองได้ทราบคำบอกกล่าวแล้ว แม้ไม่มีหนังสือมอบอำนาจให้ทนายความทำหนังสือบอก กล่าว ผู้รับจำนองให้สัตยาบันตามมาตรา 823 แล้ว การบังคับจำนองจึงชอบแล้ว

ฎ 1806/2512***

ฎ 3550/2526 – ตามประกาศประกวดราคาระบุว่า ผู้ชนะการประกวด ข้อเสนอจะต้องมาทำสัญญากับจำเลยภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งจากจำเลย แม้ ผู้อำนวยการองค์การจำเลยจะได้ลงชื่อในหนังสือแจ้งให้โจทก์ทราบว่าโจทก์เป็นผู้ชนะการประกวด ขอให้มาทำสัญญา แต่จำเลยยังไม่ได้ส่งหนังสือไปให้โจทก์ทราบ กรณีต้องด้วยมาตรา 169 ถือไม่ได้ว่าจำเลยได้แสดงเจตนายินยอมว่าโจทก์เป็นผู้ชนะการประกวดราคาและให้มาทำสัญญากับ จำเลยได้

การที่เจ้าหน้าที่ของจำเลยส่งร่างสัญญาให้โจทก์ตรวจสอบ ก็ส่งไปในฐานะ ส่วนตัว มิใช่จำเลยเป็นผู้ส่ง ทั้งหลังจากโจทก์เสนอโครงการต่อจำเลยแล้ว ยังยื่นข้อเสนอเพิ่มอีก หลายข้อ จำเลยมิได้มีหนังสือตอบ การที่โจทก์จำเลยเจรจา จึงเป็นการมุ่งประสงค์ที่จะทำความ กลางโดยละเอียดก่อน แล้วจึงทำสัญญาเป็นหนังสือ เมื่อจำเลยยังไม่ได้แจ้งให้โจทก์ทราบว่าโจทก์ ชนะและยังไม่ได้ทำสัญญาเป็นหนังสือต่อกันตามประกาศ กรณีต้องบังคับตามมาตรา 366 วรรค สอง สัญญายังไม่เกิด จำเลยมีสิทธิยกเลิกการประกวดข้อเสนอและไม่เป็นการผิดสัญญาหรือ ละเมิดต่อโจทก์

▪ หากมีการแสดงเจตนาออกไปแล้ว ภายหลังต่อมาว่าผู้แสดงเจตนา ถึงแก่ความตายหรือตกเป็นคนที่ไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ – มาตรา 169 วรรคสอง

มีข้อยกเว้น ตามมาตรา 360

1. ชัดกับเจตนาอันผู้เสนอได้แสดงไว้
2. ก่อนจะสนองรับ คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้อยู่แล้วว่าผู้เสนอ ตายหรือตกเป็นคนที่ไร้ความสามารถ ความสมบูรณ์แห่งการแสดงเจตนาย่อมเสื่อมเสียไม่บังคับตาม มาตรา 169 วรรคสอง

มีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาวินิจฉัยให้นำมาตรา 360 ไปใช้แก่กรณีคำมั่น จะให้เช่าด้วย

*****ฎ 1213/2517 (ประชุมใหญ่)** หนังสือสัญญาเช่าระหว่างโจทก์และนายเจริญ มีข้อความว่า “เมื่อครบอายุสัญญาเช่าแล้ว ผู้ให้เช่ายินยอมจดทะเบียนต่ออายุสัญญาเช่าให้แก่ผู้เช่าอีกสิบปีตามสัญญาเดิม” เป็นแต่เพียงคำมั่นของนายเจริญว่าจะให้โจทก์เช่าต่อไปเท่านั้น ยังมิได้ก่อให้เกิดสัญญา แม้สัญญาเช่าเดิมจะได้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนไว้ แต่คำมั่นนี้ก็ยังไม่ีผลผูกพันนายเจริญ เพราะยังไม่ได้ความว่าโจทก์ได้สนองรับก่อนนายเจริญตาย และเมื่อโจทก์ได้รู้อยู่แล้วว่านายเจริญตายก่อนสัญญาเช่าจะครบกำหนดสิบปี กรณีก็ต้องบังคับตาม ปพพ.มาตรา 360 ซึ่งบัญญัติห้ามมิให้นำบทบัญญัติ ปพพ.มาตรา 169 วรรคสอง เหตุนี้คำมั่นของนายเจริญย่อมไม่มีผลบังคับ ไม่ผูกพันจำเลยทั้งสิ้นซึ่งเป็นทนายที่รับมรดกที่ดินส่วนที่โจทก์เช่าให้ต้องปฏิบัติตาม โจทก์จึงจะฟ้องขอให้บังคับจำเลยทั้งสิ้นจดทะเบียนต่ออายุสัญญาเช่าให้โจทก์อีกสิบปีไม่ได้

ฎ 163/2518 คำมั่นของผู้ให้เช่าว่าจะให้เช่าต่อนั้น เมื่อผู้ให้เช่าตายและผู้เช่าก็รู้แล้ว คำมั่นนั้นตกไปตาม ปพพ. มาตรา 360 ไม่ผูกพันทนายที่ให้ต้องปฏิบัติตามมาตรา 569

*****ฎ 1602/ 2548 (ตัวอย่างฎีกาตามมาตรา 169 โยงมาตรา 360) – สัญญาเช่ามีข้อความว่า เมื่อครบกำหนดอายุสัญญาเช่าแล้ว ผู้ให้เช่าต้องให้ผู้เช่าเช่าอยู่ต่อไป โดยผู้ให้เช่าจะต่ออายุสัญญาเช่าให้ทุกๆ 3 ปี ข้อสัญญาดังกล่าวเป็นคำมั่นของ ป. ผู้ให้เช่า ไม่ปรากฏว่าจำเลยได้ทราบก่อนจะสนองรับว่า ป. ถึงแก่กรรมไปก่อนแล้ว กรณีจึงไม่ตกอยู่ในบังคับแห่ง ปพพ. มาตรา 360 ต้องนำบทบัญญัติแห่ง ปพพ. มาตรา 169 วรรคสอง มาบังคับ คำมั่นจึงไม่เสื่อมเสียไป มีผลผูกพันโจทก์ผู้รับโอนซึ่งเป็นทนายที่ให้ต้องปฏิบัติตาม โดยให้จำเลยเช่าตึกแถวพิพาทต่อไปนับแต่วันที่ 1 มกราคม 2536 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2538 ส่วนการต่ออายุสัญญาในระยะเวลา 3 ปีถัดมานับแต่วันที่ 1 มกราคม 2539 เป็นต้นไป ต้องแยกพิจารณาต่างหากอีกกรณีหนึ่ง หาใช่มีผลผูกพันตลอดไปไม่**

แม้ข้อความในสัญญาเช่าจะมีคำมั่นที่ ป. ผู้ให้เช่าให้ไว้ แต่คำมั่นดังกล่าวจะมีผลผูกพันในการต่ออายุสัญญาเช่าครั้งต่อไปและตกทอดแก่โจทก์ได้ ก็ต่อเมื่อคำมั่นนั้นมีผลบังคับก่อนครบกำหนดอายุสัญญาเช่าครั้งสุดท้ายด้วยการที่จำเลยได้แสดงเจตนาสนองรับคำมั่นโดยชอบด้วยกฎหมาย เมื่อ ป. ถึงแก่ความตายแล้วตึกแถวพิพาทตกเป็นของโจทก์ผู้เป็นทนาย จำเลยทราบว่ ป. ถึงแก่ความตายแล้วจึงมีหนังสือขอต่ออายุสัญญาเช่าไปยังโจทก์เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2538 กรณีเช่นนี้จึงต้องบังคับตาม ปพพ. มาตรา 360 ซึ่งบัญญัติมิให้นำบทบัญญัติแห่ง ปพพ. มาตรา 169 วรรคสองมาใช้บังคับหากว่าก่อนจะสนองรับนั้นคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้อยู่แล้วว่าผู้เสนอตาย คำมั่นดังกล่าวย่อมไม่มีผลบังคับและไม่เป็นมรดกตกทอดอันจะผูกพันโจทก์ซึ่งเป็นทนาย หนังสือขอต่ออายุสัญญาเช่าจึงไร้ผลและไม่ก่อให้เกิดสัญญาเช่าขึ้นใหม่ โจทก์ย่อมมี

สิทธิที่จะไม่ต่ออายุสัญญาเช่าตึกแถวพิพาทให้แก่จำเลยได้ เมื่อโจทก์มีหนังสือไปยังจำเลย แจ้งว่า โจทก์ไม่ประสงค์จะให้จำเลยเช่าตึกแถวพิพาทอีกต่อไปและบอกเลิกสัญญาเช่า สัญญาเช่าตึกแถวพิพาทจึงต้องสิ้นสุดลงในวันที่ 31 ธันวาคม 2538 อันเป็นวันครบกำหนดการต่ออายุสัญญาเช่า โจทก์ยอมฟ้องขับไล่จำเลยได้

ฎ 4392/2547*** (มาตรา 169 วรรคสอง และมาตรา 360) – ต. ให้จำเลยที่ 1 เช่าที่ดินพิพาทที่กำหนด 30 ปี และจะให้จำเลยที่ 1 เช่าต่อไปอีก 30 ปี หลังจากสัญญาเช่าสิ้นสุดลง ถ้าจำเลยที่ 1 ต้องการ โดยจำเลยที่ 1 ยอมให้ ต. กู้ยืมเงิน 300,000 บาท เพื่อนำไปซื้อที่ดินพิพาท การกู้ยืมเงิน ต. จดทะเบียนจํานองที่ดินพิพาทแก่จำเลยที่ 1 และจำเลยที่ 1 ยังไม่เรียกให้ ต. ชำระดอกเบี้ยนับแต่กู้ยืมเงิน แต่ให้ชำระเมื่อครบกำหนดการเช่า 30 ปี ถ้ามีการต่ออายุสัญญาเช่าเป็นงวดที่สองอีก 30 ปี จำเลยที่ 1 จะไม่เรียกดอกเบี้ยดังกล่าว ดังนี้ การได้มาซึ่งที่ดินพิพาทของจำเลยที่ 1 เป็นสัญญาที่มีสภาพบังคับโดยสมบูรณ์ในตัวของแต่ละสัญญา สัญญาทั้งสองประเภทแม้จะผูกโยงสิทธิประโยชน์ต่อกัน แต่โดยผลแห่งสัญญาแล้ว แต่ละฝ่ายได้ป้องกันสิทธิอันจะก่อผลได้เสีย ภายหน้าของแต่ละสัญญาแล้วถ้าหากมี หาใช่ข้อตกลงที่เพิ่มภาระแก่จำเลยที่ 1 ในฐานะผู้เช่าให้ต้องปฏิบัติยิ่งกว่าหน้าที่ของผู้เช่าตามปกติ สัญญาเช่าที่ดินพิพาทระหว่าง ต. กับจำเลยที่ 1 จึงไม่เป็นสัญญาต่างตอบแทนยิ่งกว่าสัญญาเช่าธรรมดา

ข้อความตามข้อตกลงในสัญญาเช่าที่ดินพิพาทเป็นแต่เพียงคำมั่นของ ต. ว่าจะให้จำเลยที่ 1 เช่าที่ดินพิพาทต่อไปเท่านั้น ยังไม่ก่อให้เกิดสัญญา แม้สัญญาเช่าเดิมจะได้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ไว้ แต่คำมั่นนี้ก็ยังไม่เกิดผลผูกพัน ต. เพราะยังไม่ได้ความว่าจำเลยที่ 1 ได้สนองรับก่อนที่ ต. ถึงแก่ความตาย ทั้งเมื่อจำเลยที่ 1 ได้รู้อยู่แล้วว่า ต. ถึงแก่ความตายก่อนสัญญาเช่าจะครบกำหนด 30 ปี กรณีต้องบังคับตาม ปพพ. มาตรา 360 ซึ่งบัญญัติว่ามีให้นำบทบัญญัติแห่ง ปพพ. มาตรา 169 วรรคสองมาใช้บังคับ คำมั่นของ ต. ย่อมไม่มีผลบังคับและไม่เป็นมรดกของ ต. จึงไม่มีผลผูกพันโจทก์ ซึ่งเป็นผู้จัดการมรดกและเป็นทายาทผู้รับมรดกที่ดินพิพาทที่จำเลยที่ 1 เช่าให้ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่ง ปพพ. มาตรา 1599 และ มาตรา 1600 จำเลยที่ 1 จึงฟ้องแย้งขอให้บังคับโจทก์จดทะเบียนต่ออายุการเช่าที่ดินอีก 30 ปี ไม่ได้

- การแสดงเจตนาต่อผู้เยาว์หรือคนไร้ความสามารถ – **มาตรา 170** ให้ถือว่าการแสดงเจตนายังไม่มีผล เว้นแต่ผู้แทนโดยชอบธรรม ผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์จะรับรู้ด้วย
- การถอนการแสดงเจตนา – การบอกถอนการแสดงเจตนาต้องไปถึงผู้รับการแสดงเจตนา ก่อนหรือพร้อมกันกับการแสดงเจตนา นั้นไปถึงผู้รับการแสดงเจตนา

เงื่อนไขและเงื่อนไขเวลา (มาตรา 182 – 193)

- ลักษณะของเงื่อนไข – มาตรา 182
- ประเภทของเงื่อนไขนิติกรรม – มาตรา 183
- ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ กฎหมายก็คุ้มครองสิทธิและหน้าที่ของคู่กรณีที่มีอยู่ต่อกันตามนิติกรรมที่มีเงื่อนไขดังกล่าว โดยบัญญัติรองรับสิทธิและหน้าที่ของคู่กรณีของนิติกรรมที่มีเงื่อนไขไว้ในมาตรา 184, 185, 186
- เงื่อนไขที่กฎหมายไม่ยอมรับ – มาตรา 187 – 190
 1. นิติกรรมที่เงื่อนไขสำเร็จแล้วในเวลาทำนิติกรรม (มาตรา 187)
 2. นิติกรรมที่มีเงื่อนไขไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน (มาตรา 188)
 3. นิติกรรมที่มีเงื่อนไขเป็นการพนันวิสัย (มาตรา 189)
 4. นิติกรรมที่มีเงื่อนไขบังคับก่อนจะสำเร็จหรือไม่สุดแล้วแต่ใจของฝ่ายลูกหนี้ (มาตรา 190)
- เงื่อนไขเวลา – มาตรา 191
- ประโยชน์ของเงื่อนไขเวลา – มาตรา 192 วรรคแรก
- การสละประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลา – มาตรา 192 วรรคสอง
- กรณีที่จะถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลาไม่ได้ - มาตรา 193

ระยะเวลา (มาตรา 193/1 – 193/8)

คำว่า “ระยะเวลา” หมายถึง ช่วงของเวลาที่อาจกำหนดเป็นวัน สัปดาห์ เดือน ปี หรือชั่วโมง ซึ่งเป็นกำหนดเวลาที่แน่นอน

- หลักทั่วไปเกี่ยวกับการกำหนดนับระยะเวลาใช้บังคับในกิจการทั่วไป
- ในเรื่องนิติกรรม (มาตรา 181)
- ในเรื่องอายุความละเมิด (มาตรา 448)
- การฟ้องผู้เช่าเกี่ยวกับสัญญาเช่า (มาตรา 563)
- การเริ่มต้นแห่งระยะเวลาหรือการนับวันแรกของระยะเวลา (มาตรา 193/3 วรรคสอง)
- ข้อยกเว้นที่ไม่ต้องนับวันแรกแห่งระยะเวลา
 1. มีกฎหมายกำหนดเป็นอย่างอื่น (มาตรา 193/1)

2. ในกรณีที่มีคำสั่งศาล
3. การกำหนดนับระยะเวลาเป็นประการอื่นโดยนิติกรรม